

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Pernilla Svärd

Den organiserade brottsligheten
- är ett förbud mot kriminella organisationer eller
aktivt deltagande däri en framkomlig väg?

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Professor Per Ole Träskman

Straffrätt

VT 2001

Innehåll

<u>SAMMANFATTNING</u>	6
<u>FÖRKORTNINGAR</u>	8
<u>1 INLEDNING</u>	9
<u>1.1 Bakgrund</u>	9
<u>1.2 Syfte</u>	10
<u>1.3 Avgränsningar</u>	10
<u>1.4 Metod och material</u>	11
<u>1.5 Disposition</u>	11
<u>2 BAKGRUND</u>	13
<u>2.1 Vad är organiserad brottslighet, samt vad konstituerar en brottsorganisation?</u>	13
<u>2.1.1 Allmänt</u>	13
<u>2.1.2 Organiserad brottslighet</u>	14
<u>2.1.2.1 Svensk definition</u>	14
<u>2.1.2.2 Polisens arbetsdefinition inom EU</u>	14
<u>2.1.2.3 Definition av Joi Bay</u>	15
<u>2.1.3 Brottsorganisation</u>	15
<u>2.1.3.1 Amerikansk definition</u>	15
<u>2.1.3.2 Definition enligt den gemensamma åtgärden inom EU</u>	16
<u>2.1.3.3 FN:s definition</u>	17
<u>2.1.4 Gränsen mellan organiserad och ekonomisk brottslighet</u>	17
<u>2.2 Problem för rättsväsendet</u>	18
<u>2.3 Finns organiserad brottslighet i Sverige och vilka organisationer sysslar med denna form av brottslighet?</u>	19
<u>2.3.1 Allmänt</u>	19
<u>2.3.2 Brottslighet som begås i organiserade former</u>	20
<u>2.3.3 Organisationer som sysslar med organiserad brottslighet</u>	20
<u>2.3.3.1 Motorcykelklubbar</u>	20
<u>2.3.3.1.1 Motorcykelklubbar som brottsorganisation</u>	21
<u>2.3.3.2 Främlingsfientliga och rasistiska organisationer</u>	22
<u>2.3.4 Framtida utveckling av den organiserade brottsligheten</u>	22

<u>2.4</u>	<u>Organisationslagstiftningen i Sverige</u>	23
2.4.1	<u>Ideella föreningar</u>	24
2.4.2	<u>Föreningsfriheten</u>	25
2.4.2.1	<u>Inskränkningar i föreningsfriheten</u>	26
<u>3</u>	<u>SVENSK LAGSTIFTNING PÅ OMRÅDET</u>	28
<u>3.1</u>	<u>Brottsbegreppet</u>	28
<u>3.2</u>	<u>Osjälvständiga brottsformer</u>	29
3.2.1	<u>Brott på planeringsstadiet</u>	29
3.2.1.1	<u>Allmänt</u>	29
3.2.1.2	<u>Förberedelse till brott</u>	29
3.2.1.2.1	<u>Den nya förberedelsebestämmelsen</u>	30
3.2.1.2.2	<u>Förberedelse och medverkan</u>	31
3.2.1.3	<u>Stämpling till brott</u>	31
3.2.1.3.1	<u>Stämpling och medverkan</u>	32
3.2.2	<u>Medverkan</u>	32
3.2.2.1	<u>Allmänt</u>	32
3.2.2.2	<u>Anstiftan</u>	33
3.2.2.3	<u>Medhjälp</u>	33
3.2.2.4	<u>Omständigheter av subjektiv betydelse</u>	33
3.2.2.5	<u>Omständigheter av objektiv betydelse</u>	34
3.2.3	<u>Underlåtenhet att hindra eller avslöja brott</u>	35
<u>3.3</u>	<u>Personligt ansvar</u>	35
<u>3.4</u>	<u>Övriga straffstadganden</u>	36
<u>4</u>	<u>TIDIGARE ÅTGÄRDER OCH FÖRSLAG</u>	38
<u>4.1</u>	<u>Inledning</u>	38
<u>4.2</u>	<u>Lagstiftningsprojekt och utredningar i Sverige</u>	38
4.2.1	<u>Lagförslag om straff för organiserad rasism</u>	38
4.2.2	<u>Lagstiftningsåtgärder under senare år</u>	40
<u>4.3</u>	<u>Samarbetet inom EU</u>	42
4.3.1	<u>Allmänt</u>	42
4.3.2	<u>Samarbetet inom tredje pelaren</u>	43
4.3.3	<u>Åtgärder som vidtagits mot organiserad brottslighet</u>	44
4.3.3.1	<u>Gemensam åtgärd om att göra deltagande i en kriminell organisation straffbart</u>	45
4.3.3.1.1	<u>Sveriges inställning vid antagandet av den gemensamma åtgärden</u>	48
4.3.4	<u>Framtida utveckling</u>	48
4.3.4.1	<u>En europeisk strafflag?</u>	49

4.4	<u>Arbete inom FN</u>	49
5	<u>KOMMITTÉN OM STRAFFANSVAR FÖR ORGANISERAD BROTTLIGHET</u>	53
5.1	<u>Inledning</u>	53
5.2	<u>De allmänna förutsättningarna för en kriminalisering</u>	53
5.3	<u>Internationella åtaganden</u>	55
5.4	<u>Kommitténs synpunkter och slutsatser</u>	56
5.4.1	<u>Allmänna synpunkter</u>	56
5.4.2	<u>Hur skulle en eventuell kriminalisering kunna utformas?</u>	57
5.4.3	<u>Bör en utvidgning av det kriminaliserade området ske?</u>	58
5.4.4	<u>Reservationer och särskilda yttranden</u>	59
6	<u>FRAMTIDA PERSPEKTIV</u>	61
6.1	<u>Är nuvarande lagstiftning tillräcklig för att bekämpa den organiserade brottsligheten och för att uppfylla rådets gemensamma beslut och FN-resolutionen?</u>	61
6.2	<u>Vilken funktion skulle en kriminalisering av aktivt deltagande i brottsorganisationer kunna fylla?</u>	62
6.2.1	<u>Hur skulle en sådan kriminalisering kunna utformas?</u>	63
6.2.1.1	<u>Straffbestämmelse liknande koppleri och dobbleri</u>	63
6.2.1.2	<u>Bestämmelser liknande dem som finns i USA</u>	64
6.2.1.3	<u>Förslag från den svenska kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet</u>	65
6.2.1.4	<u>Förslag i enlighet med SOU 1991:75</u>	65
6.3	<u>Är ett förbud mot organisationerna en framkomlig väg?</u>	66
6.3.1	<u>Vilka negativa konsekvenser skulle ett förbud medföra?</u>	66
6.3.2	<u>Vilka positiva konsekvenser skulle ett förbud medföra?</u>	67
6.3.3	<u>Hur kan en sådan kriminalisering utformas?</u>	67
6.3.4	<u>Strider det mot föreningsfriheten?</u>	69
6.4	<u>Finns det några alternativ?</u>	69
7	<u>ANALYS OCH SLUTSATSER</u>	71
	<u>KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING</u>	77
	<u>RÄTTSFALLSFÖRTECKNING</u>	83

Sammanfattning

Sverige har aldrig haft några stora problem med organiserad brottslighet sett ur ett internationellt perspektiv. Sverige har ett ogynnsamt geografiskt läge för den gränsöverskridande brottsligheten och Sverige är ingen ekonomiskt stormakt varför intresset för de brottsliga organisationerna blir mindre. Sverige har dessutom rättsliga och demokratiska traditioner och det finns en grundläggande respekt för dessa. Internationella kriminella organisationer som har sin bas i Sverige förekommer därför endast i begränsad omfattning. Vanligare är brottslighet som bedrivs av organisationer som har sin bas utanför Sverige. Farhågor finns dock att den organiserade brottsligheten skall öka i Sverige då det finns en trend mot ökad internationalisering gällande vissa former av kvalificerad brottslighet. Detta gäller framförallt den ekonomiska brottsligheten.

EU antog i december 1998 en gemensam åtgärd som ålägger medlemsländerna att göra deltagande i en kriminell organisation brottsligt. Med kriminell organisation avses enligt den gemensamma åtgärden en strukturerad sammanslutning, inrättad för en begränsad tid av mer än två personer som handlar i samförstånd för att begå brott som bestraffas med frihetsberövande eller en frihetsverövande säkerhetsåtgärd på upp till minst fyra år eller ett strängare straff. Vid antagandet av den gemensamma åtgärden gjorde man från svensk sida den bedömningen att det inte skulle krävas några lagändringar för att Sverige skulle leva upp till sina åtaganden. Regeringen hade även beslutat att här i Sverige tillsätta en kommitté med uppgift att se över den svenska lagstiftningen på området. Kommittén antog namnet Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet m.m.

Majoriteten av kommittén ansåg att övervägande skäl talade för att en kriminalisering av deltagande i eller stöd till organisationer som sysslar med organiserad brottslighet inte borde införas. Detta då kommittén bl a ansåg att svårigheter i bevishänseende, samt vissa gränsdragningsproblem kunde väntas. Detta kunde, menade kommittén, leda till att en kriminalisering inte blev tillräckligt effektiv. Minoriteten ansåg dock att övervägande skäl talade för att det kriminaliserade området borde utvidgas.

Att svensk straffrätt bygger på individuellt ansvar leder till att särskilda svårigheter uppstår då det gäller ansvar för brott som begås i organiserade former eller har anknytning till organiserad brottslig verksamhet. I dessa fall är det ofta svårt att reda ut vem inom den aktuella sammanslutningen som är straffrättsligt ansvarig. Dessa problem är särskilt framträdande då organisationen är hierarkiskt uppbyggd och stark lojalitet råder mellan medlemmarna.

Idag tillämpas i Sverige de osjälvständiga brottsformerna medverkan, förberedelse och stämpling för att komma åt personer inom brotts-

organisationerna. Medverkansansvaret är relativt vidsträckt. Även en person som endast i liten utsträckning har bidragit till ett brotts uppkomst kan drabbas av straffansvar. Tidigare var förberedelsebestämmelsen gammalmodig till sin utformning men denna brist har undanröjts sedan den nya förberedelsebestämmelsen trädde i kraft den 1 juli 2001.

I mina slutsatser kommer jag fram till att dagens lagstiftning då det gäller de osjälvständiga brotten medverkan, förberedelse och stämpling är tillräckligt effektiv. Vissa gärningar är det dock svårt att komma åt med dagens lagstiftning. Detta gäller framför allt främjande av brottslig verksamhet genom ekonomiska medel och upplåtelse av lokaler. Att införa en lagstiftning på detta område skulle dock inte medföra att lagstiftningen blir mer effektiv än den är idag. Avgränsningsproblemen skulle bli för stora, sanktionssannolikheten låg och en eventuell bestämmelse skulle sakna den klarhet och entydighet som är en förutsättning för att rättssäkerhet skall föreligga. Därmed saknas förutsättningar för att genomdriva en lagstiftning.

Förkortningar

AMOB	Arbetsgrupp mot organiserad brottslighet
BL	Bostadsrättslagen (1991:614)
BrB	Brottsbalken (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Direktiv
EFL	Lag (1987:667) om ekonomiska föreningar
EG	Europeiska gemenskaperna
EK	Konvention (d. 4 nov. 1950) angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EU	Europeiska Unionen
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta domstolen
HrL	Handelsregisterlag (1974:157)
JB	Jordabalken (1971:1209)
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen (1974:152)
RICO	The Racketeer-Influenced and Corrupt Organization Act
RKP	Rikskriminalpolisen
Rskr.	Riksdagsskrivelse
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TF	Tryckfrihetsförordningen (1949:105)
UNCJIN	FN:s brottsförebyggande och straffrättsliga kommission
YGL	Yttrandefrihetsgrundlagen (1991:1469)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Då det gäller begreppet organiserad brottslighet finns det inte någon allmänt vedertagen definition. Vanligtvis brukar med detta begrepp avses brottslighet som är omfattande, välorganiserad och fortlöpande och som begås av organisationer eller sammanslutningar av personer som är mer än helt tillfälliga. Inte heller beträffande begreppet brottsorganisationer finns det någon allmänt vedertagen definition.¹ Detta gör arbetet svårare då det inte är helt klart vilka organisationer och sammanslutningar som skall omfattas av en eventuell lagstiftning.

Den organiserade brottsligheten har aldrig haft särskilt starkt fotfäste i Sverige. Det beror på flera olika faktorer, bl a Sveriges geografiska läge, avsaknaden av riktigt stora städer och vårt låga befolkningstal. Våra rättsliga och demokratiska traditioner medför att vi har en stabil förvaltning och det finns en grundläggande respekt för rättsordningen och samhället. Utvecklingen går dock mot ökad öppenhet och rörlighet mellan Europas länder och de nationella gränserna får allt mindre betydelse. Denna utveckling är inte enbart av godo utan för även med sig ökad internationell brottslighet. Av betydelse är även att gamla system har kollapsat och att marknadsekonomier nu ersätter dessa gamla system. Den globala kommunikationen och infrastrukturen leder till att information och människor kan ta sig fram snabbare och billigare än tidigare. Dessa förändringar medför att dagens brottsbekämpning ställs inför nya och tuffa utmaningar.²

Den 20 augusti 1998 tillsatte regeringen en kommitté³ med uppdrag att utreda bl a frågan om straffansvar för deltagande i organisationer som sysslar med brottslig verksamhet. Bakgrunden till uppdraget var händelser under senare år som kunde kopplas till olika mc-gäng och rasistiska organisationer. Även de internationella åtaganden som Sverige förbundit sig till genom samarbetet inom EU och FN spelade en stor roll. Utredningens huvuduppgift var att utreda om det skulle införas ett förbud mot att aktivt delta i organisationer som sysslar med organiserad brottslighet. Aktivt deltagande kan bestå i att upplåta lokaler till dessa organisationer eller stödja dem på annat sätt, t ex genom ekonomiska medel. Enbart medlemskap skulle dock inte vara att betrakta som aktivt deltagande.

¹ SOU 2000:88, s. 57 f.

² Skr. 1997/97:171, s. 5 f.

³ Dir. 1998:66.

1.2 Syfte

I uppsatsen beskriver jag den organiserade brottsligheten och ser på dess utbredning i Sverige. Mitt syfte är att ta reda på vilka lagstiftningsåtgärder som kan vara lämpliga i bekämpandet av den organiserade brottsligheten. Jag undersöker om ett förbud mot organisationerna eller mot deltagande däri (aktivt och passivt) är en lämplig åtgärd och hur detta förbud i sådana fall skall utformas. Kan ett eventuellt förbud uppfylla de krav som i Sverige ställs på en kriminalisering sett ur ett legalitets,- och rättssäkerhetsperspektiv? Vidare undersöker jag vilka lagstiftningsåtgärder som redan har vidtagits och om dessa åtgärder är tillräckliga.

Sverige har även internationella åtaganden att uppfylla då det gäller det gemensamma beslutet från Europeiska rådet att samtliga medlemsländer skall straffbelägga aktivt deltagande i organisationer som sysslar med organiserad brottslighet, samt en resolution från FN som likaså ställer krav på en kriminalisering. Medför dessa internationella åtaganden att Sverige är tvungen att införa en kriminalisering av deltagande i dessa organisationer?

1.3 Avgränsningar

Jag kommer framför allt att inrikta mig på vilka för- och nackdelar ett förbud mot, antingen organisationer som sysslar med organiserad brottslighet, eller deltagande i dessa organisationer, kan medföra. Jag kommer endast mycket kortfattat beskriva den organiserade brottsligheten i Sverige. Jag kommer inte att gå in närmare på hur dessa organisationer är uppbyggda och hur utbredda de är. En intressant fråga är om mc-klubbarna och de rasistiska organisationerna i Sverige är att anse som kriminella organisationer som sysslar med organiserad brottslighet. Av utrymmesskäl kan jag inte ta med denna annars intressanta diskussion i min uppsats. Det är ett uppsatsämne för sig. Jag kommer inte heller att ifrågasätta huruvida Sverige har en förpliktelse gentemot EU att kriminalisera aktivt deltagande i organisationer som sysslar med organiserad brottslighet. Jag kommer helt enkelt att godta den slutsats som Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet m.m. kom fram till.⁴ Vidare kommer jag inte heller att, bortsett från den korta redogörelse som jag har i kapitel sex angående olika lagstiftningsalternativ för Sveriges vidkommande, redogöra för hur andra länder inom Europeiska unionen har gått till väga. Kortfattat kan jag dock här nämna att de flesta andra länder inom EU har infört förbud mot antingen aktivt deltagande i kriminella organisationer, främjande av dessa organisationers verksamhet eller helt enkelt förbud mot organisationerna som sådana. Slutligen har jag valt att ta upp några av de lagstiftningsåtgärder som har vidtagits genom åren för att bekämpa den organiserade brottsligheten. Åtgärderna är många och därför har jag valt att

⁴ SOU 2000:88.

redogöra för de som jag tycker är intressanta och viktiga. Någon fullständig redogörelse på detta område har jag dock inte eftersträvat.

1.4 Metod och material

Materialet i uppsatsen är det traditionellt juridiska, d v s förarbeten, lagstiftning och doktrin. Tyngdpunkten ligger på förarbeten då jag har haft svårt att hitta litteratur på området. Några svenska rättsfall har av förklarliga skäl inte kunnat användas då lagstiftning (läs: förbud mot organisationer som sysslar med organiserad brottslighet eller förbud mot aktivt deltagande i kriminella organisationer) på detta område saknas i Sverige. Den utredning som kom förra året (SOU 2000:88) har varit till mycket stor hjälp och det är främst den som jag har haft som utgångspunkt. Med hjälp av dess källförteckning har jag kunnat leta mig vidare och finna andra intressanta källor på området.

Metoden är beskrivande. Det är främst en genomgång av de förarbeten och den litteratur och lagstiftning som finns på området. De första kapitlen är av deskriptiv karaktär och redogör för rättsläget och situationen på området i Sverige idag. Kapitel sex är framåtblickande och ger förslag och idéer inför framtida lagstiftning. Dock för jag ej fram mina egna åsikter och synpunkter i detta kapitel, dessa kommer först i kapitel sju. Tanken är att flera alternativ och tillvägagångssätt skall föras fram under uppsatsens gång så att läsaren själv skall kunna ta ställning.

1.5 Disposition

Till att börja med kommer jag att ge en beskrivande bakgrund för att läsaren skall få en förståelse för hur situationen och rättsläget ser ut idag. Jag kommer att redogöra för de olika definitioner som finns av begreppet organiserad brottslighet, samt begreppet brottsorganisation. Det är viktigt att förstå att det inte finns något enhetligt begrepp som tillämpas i alla länder. Jag kommer att ge exempel både på svenska och internationella definitioner, såväl från andra länder som från EU och FN. Därefter försöker jag, kortfattat, ta reda på hur utbredd den organiserade brottsligheten är i Sverige och om den utgör ett hot mot samhället och demokratin i landet. Jag beskriver sedan kort den organisationslagstiftning som gäller i Sverige och den grundlagsstadgade föreningsfriheten, samt vilka begränsningar som kan göras i denna. I kapitel tre redogör jag för gällande lagstiftning på området. Jag går igenom brottsbegreppet och de nivåer som skall vara uppfyllda för att ansvar skall kunna utdömas. Därefter ges en beskrivning över vilka möjligheter bestämmelserna om medverkan, stämpling och förberedelse ger för att idag komma åt den organiserade brottsligheten. Kraven på den subjektiva sidan kommer att sammanfattas. Även en kort redogörelse för övriga straffbestämmelser som kan bli aktuella ges. I kapitel fyra beskriver jag vilka

tidigare åtgärder som vidtagits och förslag som lagts fram, både inom Sverige och inom EU och FN. Jag redogör även kort för samarbetet inom EU och vilka krav som kan ställas på Sverige då det gäller införandet av ett förbud på området. I kapitel fem går jag igenom den utredning som kom förra året⁵ och vilka slutsatser och förslag som där lades fram. I kapitel sex ger jag ett framtida perspektiv och försöker besvara de frågor jag ställer, dock utan att själv ta ställning. Mina egna kommentarer och slutsatser ges i kapitel sju där jag försöker analysera och kritiskt granska de förslag och slutsatser som utredningen lade fram förra året och även de förslag som jag själv fört fram i uppsatsen.

⁵ SOU 2000:88.

2 Bakgrund

2.1 Vad är organiserad brottslighet, samt vad konstituerar en brottsorganisation?

2.1.1 Allmänt

Det finns inte någon allmänt vedertagen definition av begreppet organiserad brottslighet. De definitioner som finns skiljer sig åt och förändras med tiden. Svårigheten att kunna upprätta en allmän definition hänger samman med problemet att definiera termen *organiserad*, snarare än ordet *brottslighet*. Begreppet brukar dock vanligtvis avse brottslighet som är välorganiserad, omfattande och fortlöpande och som begås i eller av organisationer eller sammanslutningar av personer som är mer än helt tillfälliga.⁶

Termen organisation syftar på något mer än en samling individer. Det krävs en viss grad av organisation för att en sådan skall föreligga. Maffian är ett bra exempel på en klassisk brottsorganisation. Den har en välutvecklad hierarki, den använder sig av hot, mutor och våld för att upprätthålla sin verksamhet, samt erhåller profit genom illegal verksamhet.⁷

Begreppet organiserad brottslighet kan användas både i en bred och allmän betydelse och i en mer begränsad och specifik. I den allmänna betydelsen är organiserad brottslighet ett brett och ospecifikt begrepp som täcker många former av förmögenhetsbrott, narkotikabrott, stöld och smuggling. Dessa brott kräver en viss organisationsgrad, i form av säljare, köpare och hälare, för att brottens värde ska kunna realiserars. Begreppet ”organiserat” kan vid en bokstavlig tolkning anses inbegripa alla former av förbrytelser som begås gemensamt av fler än en person. Det är dock inte dessa former av kriminalitet som avses då man talar om organiserad kriminalitet i den mer specifika betydelsen. Då avses kriminalitet som begås av kriminella organisationer eller av medlemmar i sådana organisationer.⁸ Det är organiserad brottslighet i den mer specifika betydelsen som åsyftas i denna uppsats.

⁶ SOU 2000:88, s. 57 f. Och BRÅ 1999:6, s. 23.

⁷ BRÅ 1999:6, s. 23.

⁸ Bay, Joi (1994), s. 98.

2.1.2 Organiserad brottslighet

2.1.2.1 Svensk definition

Den organiserade brottsligheten uppmärksammades i Sverige först på 1970-talet. Rikspolisstyrelsen tillsatte hösten 1976 en arbetsgrupp mot organiserad brottslighet (AMOB). Arbetsgruppen fick som uppgift att utreda hur polisens arbete mot den organiserade och ekonomiska brottsligheten borde bedrivas. I maj 1977 presenterade arbetsgruppen sitt förslag. I rapporten förs en diskussion om vad som skall avses med organiserad brottslighet. Slutligen kom man inom arbetsgruppen fram till att med organiserad brottslighet skall avses följande.⁹

- 1) Den organiserade brottsligheten skall ha formen av en verksamhet,
- 2) denna verksamhet skall vara kriminaliserad i sig,
- 3) den skall ha en fortlöpande karaktär,
- 4) den skall ha en bestämd inriktning,
- 5) den skall gå att planera och styra framåt i tiden med en relativt hög grad av säkerhet,
- 6) den skall ha anknytning till fasta lokaler, platser eller områden,
- 7) den skall omfatta flera personer,
- 8) dessa skall vara organiserade i en besluts- och funktionshierarki där de enskilda individerna i sig är utbytbara och
- 9) beslut, information och kommunikation liksom flödet av pengar, varor och tjänster skall följa vissa på förhand givna mönster.

I rapporten ges som exempel på organiserad brottslighet bl a illegalt spel och vadhållning, koppleri, vissa former av häleri, varu- och narkotikasmuggling, samt illegal tillverkning av narkotika och alkohol.

2.1.2.2 Polisens arbetsdefinition inom EU

Inom Europeiska unionen används en gemensam arbetsdefinition till stöd för en årlig lägesrapport om den organiserade brottsligheten från respektive medlemsland. Minst sex av följande kännetecken måste enligt definitionen föreligga för att organiserad brottslighet skall vara för handen, bland dem de fyra med nummer 1, 3, 5 och 11.¹⁰

- 1) Samarbete mellan fler än två personer. Det ställs inga krav på hur organisationen skall vara utformad. Alla former av samarbete omfattas.
- 2) Egna tilldelade uppgifter åt var och en.
- 3) Lång eller obegränsad utsträckning i tiden. Organisationen skall alltså vara kontinuerlig och organisationer som endast är temporära omfattas inte.
- 4) Någon form av kontroll och disciplin.
- 5) Misstanke om allvarliga kriminella handlingar.

⁹ SOU 2000:88, s. 58 f. och BRÅ 1978:5, s. 9.

¹⁰ SOU 2000:88, s. 62 f.

- 6) Verksamhet på internationell nivå.
- 7) Användande av våld eller andra metoder för hot.
- 8) Användande av kommersiella eller affärsmässiga strukturer.
- 9) Deltagande i penningtvätt.
- 10) Otillbörlig påverkan på politik, medier, offentlig förvaltning, rättsliga myndigheter eller ekonomin.
- 11) Strävan efter vinning och/eller makt.

2.1.2.3 Definition av Joi Bay

En forskare i kriminologi vid Köpenhamns universitet har definierat vad han anser utmärka den organiserade brottsligheten. Enligt honom är det viktigt att isolera de kännetecken som är specifika för den organiserade brottsligheten. På detta sätt kan den organiserade brottsligheten särskiljas från andra former av kollektiv kriminalitet. Det som särskiljer den organiserade brottsligheten och gör den till ett allvarligt socialt problem, är att den innehåller en ekonomisk och fysisk maktfaktor som kan sätta sig över sedvanliga lagar och rättsprinciper, antingen genom användandet av korruption eller genom att hota myndigheternas maktmonopol på områden som domstolsförfarande, våldsanvändning och beskattning. Den organiserade brottsligheten kan alltså utveckla en parallell maktstruktur i samhället som tillägnar sig myndigheternas maktverktyg och monopolsituation.¹¹

2.1.3 Brottorganisation

2.1.3.1 Amerikansk definition

Två amerikanska kriminologer har sammanställt tolv punkter som enligt de förekommer i varierande grad i de flesta akademiska definitioner av vad som utgör en brottorganisation.¹²

- 1) Brottorganisationerna är inte ideologiska. De har ingen politisk agenda och därför kan en brottorganisation lätt skiljas från en terroristorganisation.
- 2) Brottorganisationerna har en organiserad hierarki.
- 3) Brottorganisationerna har kontinuitet över tid vilket innebär att organisationen överlever sina individuella medlemmar. Att brottorganisationen fortsätter med sin kriminella verksamhet trots att vissa medlemmar av olika skäl försvinner brukar anses som ett av de viktigaste kännetecknen.

¹¹ Bay, Joi (1998), s. 32.

¹² Kenney och Finckenauer (1995), s. 3 ff.

- 4) Brottsorganisationerna använder våld eller hot om våld för att uppnå sina mål. Våldet används både mot andra kriminella gäng och mot offer som inte betalar sina lån eller skulder.
- 5) Brottsorganisationen har ett begränsat medlemskap som ofta är grundat på etnisk tillhörighet, släktband, ras eller begången brottslighet.
- 6) Brottsorganisationerna gör profit på illegala aktiviteter. Ekonomisk vinst är det primära syftet hos brottsorganisationer och därför anses dessa organisationer inte vara ideologiska. För att nå sitt mål används ofta illegala medel, men även legala medel kan användas. Den legala verksamheten används för att tvätta pengar som erhållits på illegal väg.
- 7) Brottsorganisationerna tillhandahåller illegala varor eller tjänster som det finns ett behov av.
- 8) Brottsorganisationerna försöker genom mutor neutralisera hot från myndigheter och politiker. Detta är karaktäristiskt för brottsorganisationer. Mutorna ger den illegala verksamheten en viss grad av immunitet.
- 9) Brottsorganisationerna söker en monopolställning, detta för att maximera sin profit. Det kan handla om att ha monopol på specifika varor, tjänster eller territorium.
- 10) Brottsorganisationerna har en arbetsfördelning.
- 11) Brottsorganisationerna har egna regler och brott mot dessa bestraffas med uteslutning ur organisationen eller död. Denna ritualism anses skilja brottsorganisationer från andra kriminella grupper som är mer lösligt sammansatta.
- 12) Brottsorganisationerna planerar noggrant. De brottsliga aktiviteterna handlar inte om impulsivitet eller spänningssökande utan om noggrant planerade och sofistikerade handlingar för att uppnå profitmål.

2.1.3.2 Definition enligt den gemensamma åtgärden inom EU

Europeiska rådet antog i december 1998 en gemensam åtgärd om att göra deltagande i en kriminell organisation i Europeiska unionens medlemsstater till ett brott. I artikel 1 fastslås en definition av vad som skall avses med kriminell organisation.¹³

I denna gemensamma åtgärd avses med kriminell organisation en strukturerad sammanslutning, inrättad för en begränsad tid av mer än två personer som handlar i samförstånd för att begå brott som bestraffas med frihetsberövande eller en frihetsberövande säkerhetsåtgärd på upp till minst fyra år eller ett strängare straff oavsett om brotten är ett mål i sig själv eller ett medel att erhålla materiella fördelar och i förekommande fall ett sätt att otillbörligt påverka offentliga myndigheters verksamhet.

¹³ EGT 98/L 351/01.

I artikelns andra stycke anges att de brott som avses omfattar sådana brott som tas upp i Europolkonventionens¹⁴ artikel 2 och i dess bilaga och som kan ge straff på minst fyra års fängelse. Brott som nämns i artikel 2 i Europolkonventionen är narkotikahandel, människohandel, olaglig handel med nukleära och radioaktiva ämnen, handel med stulna fordon, brottslighet som är förknippad med illegala nätverk för invandring, terrorism och penningtvätt som hänger samman med den angivna typen av brottslighet. Bilagan till konventionen innehåller en lång lista med brott, bl a finns där uppräknat mord och grov misshandel, människorov, olaga frihetsberövande, tagande av gisslan, organiserade stölder, svindleri, bedrägeri, förfalskning av betalningsmedel samt olaglig handel med vapen, ammunition och sprängämnen.

2.1.3.3 FN:s definition

FN:s generalförsamling beslutade i december 1998 att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att utarbeta en internationell konvention med åtgärder mot organiserad brottslighet¹⁵. I FN-konventionen mot internationell organiserad brottslighet¹⁶ definieras vad som avses med en organiserad kriminell grupp.

A structured group of three or more persons, existing for a period of time and acting in concert with the aim of committing one or more serious crimes or offences established in accordance with this Convention, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit.

2.1.4 Gränsen mellan organiserad och ekonomisk brottslighet

Gränsdragningen mellan ekonomisk och organiserad brottslighet är inte helt klar. En väsentlig skillnad är att den ekonomiska brottsligheten företas inom ramen för en i grunden legal näringsverksamhet. Den organiserade brottsligheten har aldrig haft som syfte att vara legal utan är i stället i grunden illegal. Möjligtvis kan verksamhet av legala inslag figurera även inom den organiserade brottsligheten, men då endast för att hjälpa den illegala verksamheten t ex genom att tvätta pengar. Gemensamt för både den organiserade och ekonomiska brottsligheten är dock den ekonomiska vinningen.¹⁷

¹⁴ EGT 95/C 316/01.

¹⁵ A/RES/53/111.

¹⁶ A/RES/55/25, artikel 2.

¹⁷ Örnemark Hansen (1998), s. 35.

2.2 Problem för rättsväsendet

Den organiserade brottsligheten medför ofta problem för rättsväsendet som inte finns vid andra typer av brott. Dessa problem orsakas av att de kriminella grupperna i stor utsträckning använder sig av våld, mutor¹⁸ och hot för att uppnå sina mål. Ett annat problem är att de kriminella gruppernas brottslighet ofta består i att de erbjuder varor eller tjänster som är efterfrågade. Tre typiska problem med den organiserade brottsligheten brukar pekas ut:¹⁹

- 1) Endast en mindre del av de brott som begås av organiserade ligor har ett offer i klassisk bemärkelse. Det är betydligt vanligare med offer vid mer traditionell brottslighet. Ofta handlar det i stället om medverkande offer som t ex torskare som besöker prostituerade, de prostituerade själva, missbrukare som köper narkotika eller svartsprit o s v. I Sverige verkar det som om olika mc-gäng ägnar sig åt inkassoverksamhet. Om den person som krävs på pengar har något att dölja avseende dessa ekonomiska mellanhavanden blir det svårt för polisen att komma åt verksamheten. De personer som är s k medverkande offer är mindre benägna att göra en anmälan och vittna än vad som är fallet vid offer för traditionell brottslighet.
- 2) Benägenheten att hota och muta skapar samma problem som ovan. Färre personer vågar anmäla och vittna och detta försvårar polisens arbete. Dessutom kan personal på myndigheter av egen rädsla blunda för en del av de förseelser som organisationens medlemmar gör sig skyldiga till.
- 3) Medlemmarna i den brottsliga organisationen har ofta svurit någon slags ed att vara lojala mot gruppen vad som än händer. Vid kontakt med myndigheter och polis avslöjar de därför väldigt sällan vad de känner till och vet. Benägenheten att tåga påverkas dessutom av de straff som gruppen hotar att utdela då någon bryter mot reglerna.

Det straffrättsliga systemet bygger på individuellt ansvar vilket också medför att brottslighet som sker i organiserade former blir svårare att komma åt. Även om brottsligheten kan härledas till en viss organisation blir det svårt att påvisa vilka enskilda individer som är ansvariga.²⁰

¹⁸ Förekomsten av mutor är dock inte känt i Sverige.

¹⁹ BRÅ 1999:6, s. 25.

²⁰ Dir. 1998:66, s. 8.

2.3 Finns organiserad brottslighet i Sverige och vilka organisationer sysslar med denna form av brottslighet?

2.3.1 Allmänt

Åsikterna går isär i frågan om det finns organiserad brottslighet i Sverige. I detta avsnitt tänkte jag redogöra för dels vilken brottslighet som begås i organiserade former och dels vilka organisationer som sysslar med denna form av brottslighet. Enligt regeringens skrivelse 1996/97:171, Åtgärder mot organiserad och gränsöverskridande brottslighet, har den organiserade brottsligheten inte något starkt fäste i Sverige. Detta beror enligt skrivelsen bl a på att Sverige har ett ogynnsamt geografiskt läge för den gränsöverskridande brottsligheten. Sverige är ingen ekonomiskt stormakt varför intresset för de brottsliga organisationerna blir mindre. Att Sverige befolkningsmässigt är ett litet land utan några riktigt stora städer medför bättre möjligheter att kontrollera den brottsliga verksamheten. Sverige har dessutom rättsliga och demokratiska traditioner och det finns en grundläggande respekt för dessa. Vår offentlighetsprincip möjliggör kontroll och insyn av den offentliga förvaltningen. Även språket antas bidra till att det blir svårare för internationellt styrda brottsorganisationer att verka i landet. Det förekommer därför endast i begränsad omfattning internationella kriminella organisationer som har sin bas i Sverige. Vanligare är brottslighet som bedrivs av organisationer som har sin bas utanför Sverige.²¹

När brottsligheten bedrivs på internationell basis kan den bedrivas i större omfattning och med mer komplicerade upplägg än tidigare. Detta leder till att det ställs allt högre krav på kapital, planering, kompetens och samordning för att kunna genomföra brottsligheten. Enskilda brottslingar har inte de resurser som krävs för en sådan storskalig brottslighet. Det krävs mer organiserade former för att genomföra detta.²²

Det förekommer även att kvalificerade brott utförs av mer tillfälliga sammanslutningar, så kallade ad hoc-grupper. Dessa former av grupper bildas med syfte att genomföra ett visst antal större brott och existerar endast under en begränsad tid. De brott som dessa grupper utför brukar räknas in i begreppet organiserad brottslighet, en del föredrar dock att i stället tala om ”brott som är välorganiserade”.²³

²¹ Skr. 1996/97:171, s. 6.

²² Ds 1997:51, s. 151.

²³ Ds 1997:51, s. 152.

2.3.2 Brottslighet som begås i organiserade former

Den svenska narkotikabrottsligheten är vid en internationell jämförelse liten. Den riktigt grova narkotikabrottsligheten sker i stor omfattning i organiserade former, men organisationerna har sin bas främst i utlandet och använder Sverige som marknad.

Människosmuggling bedrivs i stor omfattning runt om i världen. Den människosmuggling som Sverige berörs av handlar främst om illegal invandring i organiserad form. Den drivs av ekonomiska motiv. Sverige används både som mottagarland och transitland vid människosmuggling till andra länder i Västeuropa.

Under senare år har allt fler organiserade fordonsstölder begåtts. Dessa fordon stjäls för att säljas på utländska marknader. Starka indikationer talar för att brottsligheten är styrd av kriminella organisationer med baser utanför Sverige.

Den illegala hanteringen av högbeskattade varor som sprit och cigaretter har ökat de senaste åren. Bakom smugglingen av dessa varor ligger främst brottsliga organisationer med säte i Västeuropa. Verksamheten liknar och konkurrerar med den verksamhet som styr narkotikahandeln.

Penningtvätt syftar till att dölja pengars illegala ursprung. Det är något som de flesta organiserade grupper ägnar sig åt för att kunna använda sig av de pengar som de får in från sin brottsliga verksamhet. Penningtvätt uppskattas vara mindre utbredd än i andra jämförbara länder. De brottsligt åtkomna pengarna härstammar främst från narkotikabrottslighet och ekonomisk brottslighet som har sin bas utanför Sverige.²⁴

2.3.3 Organisationer som sysslar med organiserad brottslighet

2.3.3.1 Motorcykelklubbar

I den anglosaxiska litteraturen om mc-gäng används termen "outlaw motorcycle gangs". Begreppet syftar på klubbar där medlemmarna medvetet ställer sig utanför samhällets lagar och normer för att i stället följa sina egna uppställda regler. Med mc-gäng avses sådana klubbar och inte mc-klubbar och andra motorcykelentusiaster. Enligt uppgifter så finns det ca 120 000 motorcyklar i Sverige. De flesta motorcykelåkare är oorganiserade eller medlem i någon av 300 touringklubbar som finns i landet. Utöver dessa klubbar finns ca 300 andra mc-klubbar. Medlemmarna i dessa klubbar brukar benämnas bikers. Det finns i dag omkring 25 klubbar som kan betraktas som mc-gäng.²⁵

²⁴ Skr. 1996/97:171, s. 7 f.

²⁵ SOU 2000:88, s. 33 f. och BRÅ 1999:6, s. 10.

Det var i slutet av 1940-talet som en ny typ av motorcykelåkare dök upp i Sverige. Dessa kallades för skinnknuttar. Det var relativt unga män som klädde sig i skinnkläder, stövlar, scarf och vegamössa. Skinnknuttarna var till en början inte organiserade i klubbar. Mot slutet av 1960-talet kom de första Hells Angels-filmerna till Sverige och genom dessa filmer blev de svenska motorcykelfantasterna bekanta med de amerikanska mc-gängen. Vid den här tiden började också de första mc-klubbarna dyka upp i Sverige. De svenska klubbarna kom dock inte att ställa sig utanför samhällets regler och normer på samma sätt som de amerikanska. Det var först i slutet av 1980-talet som outlaw-kulturen började få fäste här i Sverige.²⁶

Mc-gängen kom till Skandinavien via Danmark. I början av 1970-talet hade Danmark redan flera mc-gäng som var inspirerade av den outlaw-kultur som fanns inom Hells Angels. Mellan dessa mc-gäng utkämpades en kamp om territorium och makt. Denna kamp ledde till flera mord och grova våldsbrott.²⁷

I början av 1990-talet expanderade Hells Angels snabbt i Norden. På sju år bildades 19 nya avdelningar i de nordiska länderna. År 1993 uppstod den första nordiska avdelningen av Bandidos i Danmark. Den första svenska Bandidos-avdelningen uppstod året efter.²⁸

Etableringen av mc-gänget Bandidos i Helsingborg år 1994 startade en konflikt mellan Bandidos och Hells Angels i de nordiska länderna som kom att pågå under drygt tre år. Konflikten kom att bli mycket våldsam och kallades i media för ”det stora nordiska mc-kriget”. 1997 slöts vapenvila mellan de båda gängen. Under de tre åren då konflikten varade kom elva människor att dödas och ett sjuttioal kom att utsättas för mordförsök. Runt 100 personer skadades mer eller mindre allvarligt. Teorierna om orsaken till rivaliteten mc-gängen emellan är många. En del menar att det handlar om pengar och kamp för att få kontroll över narkotikahandel, prostitutionsverksamhet och andra illegala verksamheter. Andra menar att det rör sig om en kamp för att få kontroll över ett visst territorium.²⁹

2.3.3.1.1 Motorcykelklubbar som brottsorganisation

Enligt Rikskriminalpolisen (RKP) är mc-gängen i Sverige inte att betrakta som brottsorganisationer av klassiskt snitt. Organiserad brottslighet förekommer, t ex då grupper av medlemmar ägnar sig åt illegal verksamhet. Den grupp av personer som då ägnar sig åt den organiserade brottsligheten kan dock inte likställas med organisationen (mc-gänget) som sådan. Ibland är hela mc-gänget med och planerar den brottsliga gärningen, som t ex vid ett angrepp mot ett annat mc-gäng. Inte heller då kan det dock hävdas att detta gör mc-gänget till en

²⁶ SOU 2000:88, s. 39 f.

²⁷ BRÅ 1999:6, s. 16 och SOU 2000:88, s. 40.

²⁸ BRÅ 1999:6, s. 16 och SOU 2000:88, s. 40.

²⁹ SOU 2000:88, s. 75 f.

brottsorganisation. Det går inte att påvisa att våldet utförs för att uppnå profit (eller att då profit faktiskt erhålles, att denna tillfaller gruppen), vilket utgör ett av rekvisiten i definitionen av begreppet organiserad brottslighet.³⁰

2.3.3.2 Främlingsfientliga och rasistiska organisationer

Enligt säkerhetspolisen finns det inget stöd för att det förekommer rasistiska och/eller högerextrema organisationer i Sverige som kan utgöra ett reellt hot mot det demokratiska systemet. Endast en liten del av den brottslighet med rasistiska inslag som förekommer har en sådan anknytning till någon organisation att brottsligheten kan anses som organiserad. Vidare anser säkerhetspolisen att det kan ifrågasättas om dessa sammanslutningar uppfyller kriterierna för att utgöra organisationer i egentlig mening, eller om de istället är att se som mer eller mindre välstrukturerade kompisgäng.³¹

2.3.4 Framtida utveckling av den organiserade brottsligheten

Enligt en rapport³² från den tyska Förbundskriminalpolisen, publicerad 1996, kan fem karaktäristiska drag hos den organiserade brottsligheten urskiljas. Dessa har betydelse för den framtida utvecklingen av denna brottslighet.³³

1) *Ökande internationalisering av den organiserade brottslighetens nätverk*

Europa blir ett gemensamt verksamhetsområde både för kriminella grupper med världsomspännande verksamhet och för mindre grupperingar från Väst- och Östeuropa. Organisationerna och sammanslutningarna har i många fall flera förgreningar och strävar efter att utvidga sin verksamhet över gränserna och erövra nya marknader. Denna utveckling gynnas speciellt av de senaste årens omvälvningar i Östeuropa där återuppbyggnaden av näringslivet följs av en snabbt växande illegal marknad.

2) *Ökande professionalisering*

Många kriminella grupper strävar efter att utveckla sin struktur och sina arbetsmetoder. För att uppnå detta tar de hjälp av kompetenta människor i teknik, juridik och näringslivsfrågor. Dessa grupper använder sig även av korrupktion mot polisen, rättsväsendet, finanssektorn, näringslivet och den offentliga sektorn för att undandra sig upptäckt eller för att utvidga sin verksamhet till nya lönsamma områden.

³⁰ BRÅ 1999:6, s. 32.

³¹ Dir. 1998:66, s. 10.

³² Wittkämper, Krevert, Kohl: *Europa und die Sicherheit*, Wiesbaden 1996.

³³ Ds 1997:51, s. 153 f.

3) Ökande regional utjämning

Tidigare hade olika delar av Europa sin speciella profil då det gällde kriminalitet. I Östeuropa har däremot den organiserade brottsligheten spänt över ett brett fält. Utvecklingen går i dag mot den form av organiserad brottslighet som finns i Östeuropa, d v s den organiserade brottsligheten blir inblandad i en lång rad brottsliga sektorer. Några av de områden där det i dag bedrivs organiserad brottslighet är droghandel, utpressning i samband med beskyddarverksamhet, prostitution, människohandel, illegal invandring, konststöder, bidragsbedrägerier, penningförfalskning, vapensmuggling, penningtvätt och korruption.

4) Skillnader i fråga om nationella åtgärder

Åtgärderna för att bekämpa den organiserade brottsligheten skiljer sig från land till land. Den organiserade brottsligheten utnyttjar dessa olikheter.

5) Global utvecklingspotential

Då den organiserade brottsligheten i Europa hela tiden utvidgar sin verksamhet kan den uppträda med allt större professionalism och stödja sig på allt större illegala finansiella resurser. På sikt kan den organiserade brottsligheten bli ett hot mot näringslivet och demokratin.

En trend hos den organiserade brottsligheten är också att de kriminella breddar sin verksamhet till flera olika områden och att brottsligheten bedrivs i alltmer affärsmässiga former. Det handlar om att sprida riskerna på olika slags brott. Allt oftare samarbetar de kriminella grupperna i olika projekt genom att planera och genomföra en brottslig handling tillsammans eller genom att hyra ut resurser eller kompetens till varandra. Genom att samarbeta på detta sätt kan de kriminella grupperna få tillgång till det kapital som krävs för att expandera.³⁴

2.4 Organisationslagstiftningen i Sverige

Huruvida ett rättsförhållande utgör en association eller inte beror på flera rekvisit. En association är en organisation uppbyggd av fysiska eller juridiska personer som utgör medlemmar. Medlemmarna står vanligen för finansieringen, samt har befogenhet att själva förvalta associationen. Associationen skall vidare vara grundad på frivillig rättshandling och sammanslutningens uppgift skall vara att genom sin verksamhet främja ett gemensamt ändamål. Verksamheten skall vara någorlunda specificerad.³⁵

³⁴ Ds 1997:51, s. 158.

³⁵ Nial och Johansson (1998), s. 31 ff.

För att kunna skilja en förening från ett bolag kan man se till författningen. I en förening kan antalet medlemmar växla utan att stadgarna behöver justeras, i ett bolag krävs en justering av bolagsordningen för att antalet delägare skall kunna förändras. Med andra ord ses bolaget som en sluten och föreningen som en öppen association. Dock ger ej denna klassificeringsmetod alltid utslag, detta då det även finns föreningar som är mer eller mindre slutna för nya medlemmar.³⁶

Det finns två sorters föreningar, ekonomiska och ideella föreningar. Jag kommer här endast att redogöra för de ideella föreningarna.

2.4.1 Ideella föreningar

Det finns ingen associationsrättslig lagstiftning som rör ideella föreningar. I stor utsträckning saknas även civilrättslig lagstiftning på området. Motståndet mot lagstiftning på området har hela tiden varit stort, framför allt från fackligt håll. Det förhållandet att det inte finns någon speciallag om ideella föreningar medför inte att det helt saknas rättsregler på området. Den civilrättsliga lagstiftning som finns innefattar bland annat en registreringskyldighet för ideella föreningar som utövar näringsverksamhet³⁷, samt en plikt att iaktta bokföringslagens regler³⁸. Det finns även bestämmelser i fimalagen (1974:156) som äger tillämpning på ideella föreningar.³⁹ I vissa fall kan man även dra paralleller från andra regelverk, t ex föreningslagen och allmänna associationsrättsliga eller avtalsrättsliga grundsatser.⁴⁰ I brist på regelverk som reglerar själva bildandet av en ideell förening kan en sådan förening bildas genom en formlös överenskommelse mellan ett visst⁴¹ antal personer.⁴²

För att en förening skall vara ideell krävs antingen att den har ett ideellt ändamål eller att den inte driver näringsverksamhet. Som ideellt torde räknas varje ändamål som inte går ut på att befrämja medlemmarnas ekonomiska intressen. Är syftet ideellt, blir föreningen ideell även om den för att främja detta syfte bedriver näringsverksamhet. Föreningen blir då registreringskyldig enligt HrL.⁴³

En förening som främjar ett ideellt ändamål genom antingen ekonomisk verksamhet eller annan verksamhet brukar benämnas som en rent ideell förening. Det kan röra sig om kulturellt, religiöst, politiskt, välgörande, idrottsligt, socialt eller annat ideellt syfte. Även en förening som främjar medlemmarnas ekonomiska intressen genom annan verksamhet än ekonomisk är att betrakta som en ideell

³⁶ Hemström (1995), s. 13.

³⁷ 2§ 1 st. 3p. HrL.

³⁸ Bokföringslagen 1 §.

³⁹ Flodhammar (1990), s. 142 och Hemström (1995), s.32 ff.

⁴⁰ Hemström (1995), s. 36 f.

⁴¹ Det är ovisst om antalet stiftare behöver vara fler än två, förutsatt att antalet medlemmar kan utökas utan att en ny förening behöver bildas.

⁴² Nial och Johansson (1998), s. 62.

⁴³ Nial och Johansson (1998), s. 48.

förening (dock inte en rent ideell förening). Exempel på sådana föreningar är hyresgästföreningar, fackföreningar och branschsammanlutningar. En förening som främjar medlemmarnas ekonomiska intressen genom ekonomisk verksamhet är dock ej att anse som en ideell förening, utan är istället ett exempel på en ekonomisk förening.⁴⁴

För att en ideell förening skall betraktas som en juridisk person och därmed erhålla rättskapacitet krävs, enligt rättspraxis, att stadgar av viss utförlighet antas och att styrelse utses. Hur utförliga stadgarna skall vara kan inte anges generellt utan får avgöras från fall till fall. Dock bör i stadgarna anges den gemensamma målsättningen som föreningen skall främja, samt föremålet för föreningens verksamhet.⁴⁵

Många ideella föreningar är öppna så att både inträde och utträde kan ske utan förhinder. En ideell förening kan dock skriva in i stadgarna att föreningen skall hållas sluten eller endast ta in personer med vissa kvalifikationer.⁴⁶

Ideella föreningar upphör vanligtvis genom likvidation. Då det saknas en speciallag för ideella föreningar finns det dock inga föreskrifter om tvångslikvidation. Det är stämman eller fullmäktige i föreningen som avgör om verksamheten skall likvideras. Beslutet skall fattas med den majoritet som det krävs enligt stadgarna. Föreningens tillgångar skall realiseras i den omfattning som krävs för att betala föreningens skulder. Efter detta skall kvarvarande tillgångar skiftas ut. En ideell förening kan även upphöra genom fusion, d v s föreningen uppgår i en annan förening. Då lagstiftning saknas på området är det dock inte fråga om fusion i strikt juridisk bemärkelse. I verkligheten får man alltså tillämpa ett likvidationsförfarande för den upphörande verksamheten.⁴⁷

2.4.2 Föreningsfriheten

I RF:s andra kapitel föreskrivs, att varje svensk medborgare är gentemot det allmänna garanterad frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften.⁴⁸ Denna rätt brukar kallas för den positiva föreningsfriheten. Rättigheten medför inte bara frihet att bilda sammanslutningar utan även en rättighet att verka gemensamt inom ramen för sammanslutningen⁴⁹. Det allmänna gör ingen skillnad mellan olika sammanslutningar utifrån deras syften. Detta medför att även sammanslutningar som bekämpar det allmänna åtnjuter samma rättigheter som alla andra. Även formen på sammanslutningen är betydelselös. Det

⁴⁴ Flodhammar (1990), s. 143 f.

⁴⁵ Flodhammar (1990), s. 144.

⁴⁶ Nial och Johansson (1998), s. 262.

⁴⁷ Hemström (1995), s. 153 f.

⁴⁸ RF 2:1 1 st. 5 p.

⁴⁹ SOU 1975:75, s. 194.

finns därför inget krav på att sammanslutningen skall vara en juridisk person.⁵⁰ Sammanslutningar som inte uppfyller kraven för en ideell organisation omfattas alltså likväl av föreningsfriheten. Ett visst mått av beständighet krävs dock för att det skall klassificeras som en sammanslutning och inte vara fråga om en sammankomst som faller in under mötesfriheten⁵¹.

2.4.2.1 Inskränkningar i föreningsfriheten

Föreningsfriheten kan inskränkas genom lag under de i RF 2:12 och 14 angivna förutsättningar. Detta gäller sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg eller av visst etniskt ursprung⁵². I överensstämmelse härmed finns i BrB 18:4 ett förbud mot att bilda eller delta i sammanslutning som är eller kan utvecklas till militära eller polisiära maktmedel i samhället. Likaså är det förbjudet att delta i sammanslutning som tager befattning med vapen, ammunition eller annan liknande utrustning. För bildande av sådana organisationer krävs tillstånd.

Formkrav och liknande rättsliga regleringar är inte att anse som inskränkningar i föreningsfriheten. Hit hör t ex regler som anger de rättsliga ramarna för dem som vill begagna en juridisk konstruktion för att uppnå särskilda fördelar i form av ansvarsbegränsning och minoritetsskydd. Även regler för bank- och försäkringsrörelser samt regler som innehåller krav på tillstånd för viss näringsverksamhet hör hit.⁵³

Begränsning av föreningsfriheten får endast göras för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och ej heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.⁵⁴

Föreningsfriheten skyddas även i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EK). Enligt artikel 11 har envar rätt till frihet att delta i fredliga sammankomster samt till föreningsfrihet. Utövandet av dessa rättigheter får inte underkastas andra inskränkningar än sådana som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, förebyggandet av oordning eller brott, hälsovården, skyddandet av sedligheten eller av annans fri- och rättigheter.

⁵⁰ Westerlund (1999), s. 12 f.

⁵¹ SOU 1975:75, s. 316.

⁵² RF 2:14 2 st.

⁵³ SOU 1991:75, s. 54.

⁵⁴ RF 2:12 2 st.

Rätten till föreningsfrihet föreskrivs också i FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.⁵⁵

Utöver dessa begränsningar av föreningsfriheten innehåller svensk lagstiftning inte något direkt förbud mot att bilda eller vara medlem i en organisation som ägnar sig åt rasistisk verksamhet. Det är inte heller möjligt att tvångsvis upplösa sådana sammanslutningar. I bekämpandet mot rasism är straffbestämmelsen om *hets mot folkgrupp*⁵⁶ av stor betydelse. Den brottsliga gärningen består i att någon, i ett uttalande eller annat meddelande som sprids, hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av människor med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Bestämmelsen straffbelägger såväl att *göra* ett uttalande som att *sprida* vad man hört av annan. Motsvarande bestämmelse om hets mot folkgrupp finns i tryckfrihetsförordningen⁵⁷ och i yttrandefrihetsgrundlagen⁵⁸. Sedan den 1 januari 1989 är bestämmelsen även tillämplig då uttalande sprids inom en organisation. Numera är det alltså otillåtet att annat inom den privata sfären sprida yttrande som uttrycker missaktning eller hot mot en folkgrupp. Skärpningen var ett led i att försvåra för de rasistiska organisationerna att sprida sitt budskap.⁵⁹

⁵⁵ Artikel 22.

⁵⁶ BrB 16:8.

⁵⁷ TF 7:4 11p.

⁵⁸ YGL 5:1.

⁵⁹ 1996/97:KU14, s. 18.

3 Svensk lagstiftning på området

3.1 Brottsbegreppet

I BrB 1 kap. 1 § upptas en definition av termen brott. Brott är enligt paragrafen en gärning som är upptagen i BrB eller i annan lag eller författning och för vilken straff som beskrivs i BrB är föreskrivet. Definitionen knyter alltså an till straffet som rättsföljd. Definitionen av termen brott är dock ofullständig. Att en gärning är belagd med straff är endast en nödvändig förutsättning, inte en tillräcklig. Det finns flera andra brottsförutsättningar som också måste vara uppfyllda för att ett brott skall föreligga. Enligt professor Nils Jareborg kan man dela upp brottet i två delar, den ena reglerar den otillåtna gärningen (rättsstridiga gärningen) och den andra reglerar det personliga ansvaret (skulden). Den otillåtna gärningen motsvarar brottets objektiva sida medan det personliga ansvaret motsvarar brottets subjektiva.⁶⁰

Den straffbelagda gärningen kan i sin tur delas upp i fyra nivåer; straffbelagd gärning, gärningskontroll, gärningen strider mot svensk lag och gärningen är inte rättsenlig. Det personliga ansvaret kan delas upp i det allmänna skuldkravet samt att gärningen inte är helt ursäktad. När alla nivåer är uppfyllda föreligger brott och ansvar kan utkrävas.

För att det skall vara fråga om en straffbelagd gärning krävs det att handlingen eller underlåtenheten uppfyller de krav som en brottsbestämmelse uppställer. Straffbestämmelserna anger alltså gärningstyper som är belagda med straff. De är dock inte fullständiga då de inte anger hur långt kriminaliseringen sträcker sig. De straffbelagda gärningarna är nämligen många fler än vad som framgår av de enskilda brottsbestämmelserna. Det finns regler om straffansvar för gärningar som utgör steg på vägen till de fullbordade straffbelagda gärningarna i de enskilda straffbestämmelserna, samt straffansvar för delaktighet i dessa handlingar. Dessa former av straffbelagda gärningar kallas för *osjälvständiga brottsformer*. Det finns sex typer av osjälvständiga brottsformer; försök (BrB 23:1), förberedelse (BrB 23:2 1 st.), stämpling (BrB 23:2 2 st.), medverkan (BrB 23:4), underlåtenhet att avslöja brott (BrB 23:6 1 st.) och underlåtenhet att hindra brott (BrB 23:6 2 st.).⁶¹

Jag kommer i detta kapitel gå igenom några av de osjälvständiga brottsformerna⁶², samt det personliga ansvaret.

⁶⁰ Jareborg (1994), s. 20 f.

⁶¹ Jareborg(1994), s. 21 f.

⁶² Förberedelse, stämpling, medverkan och underlåtenhet att avslöja och hindra brott.

3.2 Osjälvständiga brottsformer

3.2.1 Brott på planeringsstadiet

3.2.1.1 Allmänt

Brott på planeringsstadiet kan ske genom antingen förberedelse till brott eller genom stämpling till brott. Förberedelse är av materiell natur och avser befattning med fysiska föremål (pengar eller föremål). Stämpling är av immateriell natur och avser att sätta sig i förbindelse med andra personer för att förbereda, möjliggöra eller underlätta brott.⁶³

Både stämpling och förberedelse till brott regleras i 23 kap. 2 § BrB. För förberedelse till brott döms den som med uppsåt att utföra eller främja brott, lämnar eller mottager penningar eller annat såsom förlag eller vederlag för brottet eller ock anskaffar, förfärdigar, lämnar, mottager, förvarar, fortskaffar, eller tager annan dylik befattning med gift, sprängämne, vapen, dyrk, förfalskningsverktyg eller annan sådant hjälpmedel om gärningsmannen ej kan dömas för fullbordat brott eller försök därtill.

Enligt 23 kap. 2 § andra stycket BrB döms för stämpling till brott i de fall då någon i samråd med annan beslutar att företa en gärning, eller då någon söker anstifta annan eller åtager eller erbjuder sig att utföra gärningen.

För att någon skall kunna dömas för förberedelse eller stämpling till brott räcker det dock inte att förutsättningarna enligt denna paragraf är uppfyllda. Det krävs dessutom att det särskilt har föreskrivits att förberedelse eller stämpling till det aktuella brottet är straffbart. Utöver detta gäller som allmän förutsättning att inte endast ringa fara för brottets fullbordan har förelegat, i sådana fall utdöms ej ansvar⁶⁴. Det spelar ingen roll om den konkreta faran var utesluten på grund av tillfälliga omständigheter. Otjänliga förberedelser är aldrig belagda med straff. Farebedömningen skall göras vid tidpunkten för företagandet av förberedelsegärningen. Om fara för brottets fullbordan förelåg vid denna tidpunkt, rubbas inte detta av senare inträffade förhållanden.⁶⁵

3.2.1.2 Förberedelse till brott

Förberedelsebrottet är uppbyggt som en självständig brottstyp med en egen brottsbeskrivning. Det uppställs inget krav på att förberedelsen skall utgöra något led i en konkret brottsplan och därför är förberedelsebrottet inte konstruerat som förstadier till andra brott. Förberedelsegärningen grundar sig helt på objektiva

⁶³ SOU 2000:88, s. 130.

⁶⁴ BrB 23:2 3 st in fine.

⁶⁵ SOU 1996:185 del I, s. 276 f.

faktorer. Vid företagandet av förberedelsegärningen krävs det att det förelåg fara för brottets fullbordning och att denna fara inte var ringa. Otjänliga förberedelser ger inte upphov till ansvar. Det krävs dessutom att det är fråga om förberedelse till ett uppsåtligt brott. Förberedelse till ett oaktsamt brott är inte straffbart.⁶⁶

Förberedelsegärningen består alltså i att gärningsmannen tar befattning med olika objekt som kan underlätta eller möjliggöra utförandet av ett brott. Den ena varianten av förberedelse är att någon lämnar pengar som förlag eller tar emot pengar som vederlag för brott. Den andra varianten är att någon tar befattning med vissa föremål som är till för att användas som hjälpmedel vid brottslig verksamhet.⁶⁷

Förlag är pengar eller annat av ekonomiskt värde som en person lämnar i förväg för att täcka utgifter som följer med den brottsliga gärningen. Vederlag är pengar eller andra förmåner som i förväg lämnas som lön eller arvode för förövande av en brottslig gärning. Det är endast lämnande eller mottagande av förlag eller vederlag som är straffbelagt.⁶⁸

I förberedelseparagrafen talas det om ”brott” och därmed avses endast fullbordat brott i gärningsmannaskap.⁶⁹

3.2.1.2.1 Den nya förberedelsebestämmelsen

Den gamla förberedelsebestämmelsen infördes i svensk rätt år 1948. Brottsligheten har sedan dess ändrat karaktär och omfattning. Den tekniska och ekonomiska utvecklingen har skapat nya möjligheter till planerad och organiserad brottslighet. Den ökade användningen av elektroniska betalningsmedel har medfört att nya former av bedrägerier har uppstått och tillgången till information och möjligheter att kommunicera via Internet har öppnat vägarna för planering och förberedelse av brottslig verksamhet. Av dessa skäl ansåg regeringen att behov av en reformering av förberedelsebestämmelsen förelåg. Bestämmelsen behövde moderniseras och anpassas till de krav som dagens brottslighet ställer på lagstiftningen.⁷⁰

Enligt den nya bestämmelsen skall den tidigare uppräknningen av hjälpmedel slopas och ersättas med ett mer generellt rekvisit. Den nya bestämmelsen tar sikte på *befattning med något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott*. Genom ett sådant generellt rekvisit torde lagtexten bättre passa in på de hjälpmedel som används i dagens brottslighet. Vidare skall de ålderdomliga termerna *vederlag* och *förlag* utmönstras. Bestämmelsen skall i stället omfatta

⁶⁶ SOU 1996:185 del I, s. 268.

⁶⁷ SOU 2000:88, s. 130.

⁶⁸ SOU 1996:185 del I, s. 271 f.

⁶⁹ Jareborg, s. 93.

⁷⁰ Prop. 2000/01:85, s. 35 f.

den som, med uppsåt att utföra eller främja brott, tar emot eller lämnar pengar eller annat som betalning för ett brott eller för att täcka kostnader för utförande av ett brott.⁷¹

Den nya förberedelsebestämmelsen trädde i kraft den 1 juli 2001.

3.2.1.2.2 Förberedelse och medverkan

Även medverkan till ett förberedelsebrott är straffbart i samma utsträckning som medverkan till ett fullbordat brott. Det räcker med ett medverkansuppsåt på förberedelsestadiet som omfattar att annan som gärningsman förr eller senare skall begå ett fullbordat brott av ifrågavarande slag.⁷²

3.2.1.3 Stämpling till brott

Med stämpling avses olika gärningsformer som innebär att någon på planeringsstadiet sätter sig i förbindelse med andra personer med uppsåt att utföra eller främja brott.

Ansvar för stämpling vilar på objektiv grund. För ansvar krävs det att det vid företagandet av stämplingsgärningen förelåg konkret fara för brottets fullbordande och, såsom tidigare påpekats, att faran ej var ringa. Det krävs även att det är fråga om ett uppsåtligt brott då stämpling till oaktsamt brott inte finns i svensk rätt.⁷³

Det finns tre olika former av stämplingsgärningar; att man tillsammans med annan beslutar sig för att utföra ett brott, att man söker anstifta annan att utföra ett brott, samt att man åtar sig eller erbjuder sig att utföra ett brott.⁷⁴

En straffbar stämpling förutsätter uppsåt. Uppsåtet behöver dock inte hänföra sig till en konkret gärning, det räcker med att uppsåtet omfattar att brott av visst slag skall äga rum förr eller senare. Tid, rum, brottsoffer och andra omständigheter kring det tilltänkta brottet behöver således inte vara bestämda i förväg. Det planerade brottet behöver inte heller vara nära förestående i tid.⁷⁵ Enligt rättspraxis⁷⁶ krävs det direkt uppsåt (enligt lagtexten ”söka anstifta annan”).

⁷¹ Prop. 2000/01:85, s. 40.

⁷² SOU 1996:185 del I, s. 278 f.

⁷³ SOU 1996:185 del I, s. 281.

⁷⁴ BrB 23:2 2 st.

⁷⁵ SOU 2000:88, s. 131.

⁷⁶ NJA 1972 s. 167.

Vad som vid en tidpunkt utgör stämpling i form av att någon söker anstifta annan kan i ett senare skede konstituera anstiftan till försök eller anstiftan till fullbordat brott beroende på hur händelseutvecklingen fortskrider.⁷⁷

3.2.1.3.1 Stämpling och medverkan

Medverkan till stämpling är straffbart i samma utsträckning som medverkan till ett fullbordat brott. Stämpling till stämpling eller stämpling till förberedelse är dock inte straffbart, så ej heller försök till stämpling.⁷⁸

3.2.2 Medverkan

3.2.2.1 Allmänt

I varje straffbestämmelse finns en beskrivning av den kriminaliserade gärningen som tar sikte på att den utförs av endast en person. Om flera personer var och en uppfyller rekvisiten i lagrummet kan naturligtvis alla personer dömas som gärningsmän. De flesta straffbestämmelser kan därutöver läsas så att den eller de personer som tillsammans uppfyller brottsrekvisiten kan dömas för brottet, detta även om inte varje deltagande gärningsman själv uppfyller alla rekvisiten. Det räcker att de tillsammans gör detta, dock under förutsättning att envar av dem uppfyller det subjektiva rekvisitet och att gärningen utförs i samverkan. Denna form av samverkan brukar benämnas medgärningsmannaskap. Vid sidan om denna form av ansvar finns även ansvar för anstiftan och medhjälp till brott enligt 23 kap. 4 § BrB.⁷⁹

I BrB 23 kap. 4 § första stycket anges att ansvar som i BrB är föreskrivet för viss gärning skall ådömas inte bara den som utfört gärningen utan även annan som främjat denna med råd eller dåd. Så skall även gälla beträffande annan i lag eller författning straffbelagd gärning för vilken fängelse är föreskrivet. Straffansvaret enligt de enskilda straffbestämmelserna utvidgas därmed till att omfatta även den som har främjat den straffbelagda gärningen.

I BrB 23 kap. 4 § andra stycket anges att den som inte är att anse som gärningsman skall dömas för anstiftan till brottet, om han har förmått annan till utförandet av brottet, annars skall han dömas för medhjälp.

Gärningsmannaskap skall ha företräde framför de två andra medverkansformerna, medan anstiftan anses som allvarligare än medhjälp.

⁷⁷ SOU 1996:185 del I, s. 282.

⁷⁸ SOU 1996:185 del I, s. 284.

⁷⁹ SOU 1996:185 del I, s. 175.

Av BrB 23 kap. 4 § tredje stycket framgår även att medverkansansvaret är självständigt. Detta då det föreskrivs att varje medverkande skall bedömas efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last.

3.2.2.2 Anstiftan

Anstiftan till brott föreligger då någon förmår annan att utföra gärningen. Det skall vara genom psykisk påverkan och i ordet förmå ligger ett krav på kausalitet mellan den psykiska påverkan och utförandet av den brottsliga handlingen. Det krävs dock inte att anstiftaren övervinner något motstånd, d v s någon övertalning behöver det inte vara frågan om. Den psykiska påverkan kan bestå i att någon förmår annan att besluta sig för att utföra brottet, eller att anstiftaren vidmakthåller eller förstärker någons beslut att utföra den brottsliga gärningen.⁸⁰

3.2.2.3 Medhjälp

Medhjälp är ett främjande som inte uppfyller kraven för anstiftan. Gärningen kan vara av fysisk natur, t ex då medhjälparen företar en handling som har inflytande på gärningsmannens utförande av gärningen. Handlingen kan dock även vara av psykisk natur, t ex genom att ge råd eller uppmuntran till någon som skall begå en brottslig gärning, dock utan att man lyckas förmå gärningsmannen till att begå handlingen. Vid psykisk medhjälp krävs det att gärningsmannen uppfattar medhjälpsgärningen som en uppmuntran eller hjälp som medhjälparen ville ge. Vissa begränsningar föreligger vid avgränsandet av vad som utgör medhjälp. Gränsen brukar gå vid vad som kallas livets regel. Det innebär att den som med gillande min är åskådare till ett slagsmål utan att för den skull någon uppmuntran föreligger inte gör sig skyldig till medhjälp till misshandel. Enligt förarbetena⁸¹ räcker det att medverkansgärningen har övat inflytande på händelseutvecklingen i brottsfrämjande riktning, om så än blott genom att styrka de andra i deras brottsliga beslut. Enligt rättspraxis⁸² är dock en gärning som varken fysiskt eller psykiskt har utövat något inflytande på den brottsliga gärningens tillkomst inte att anse som medhjälp.⁸³

3.2.2.4 Omständigheter av subjektiv betydelse

Varje medverkande skall, såsom tidigare har sagts, bedömas efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last (omständigheter av subjektiv betydelse)⁸⁴. Vid ett främjande skall uppsåtet eller oaktsamheten täcka såväl huvudgärningen som medverkansgärningen. När den subjektiva täckningen hänför sig till huvudgärningen (omständigheter av objektiv betydelse) ställs det krav på

⁸⁰ SOU 1996:185 del I, s. 192.

⁸¹ SOU 1944:69, s. 91.

⁸² NJA 1984 s. 922.

⁸³ SOU 1996:185 del I, s. 192 f.

⁸⁴ BrB 23:4 3 st.

att medverkansuppsåtet måste avse en i viss mån konkretiserad gärning. Det är dock inte helt klart vad som menas med detta.⁸⁵ För medverkansansvar torde det dock inte krävas att t ex en anstiftare känner till exakt hur det brott som han förmår annan att begå skall gå till, eller mot vem brottet skall begås. Detsamma bör gälla för medhjälp till en brottslig gärning.⁸⁶

Om huvudgärningen endast är straffbelagd som uppsåtligt brott krävs det även uppsåt för att en medverkande skall kunna fällas till ansvar. En medverkande som endast varit oaktsam går i dessa fall fri. Om det i lagen finns både en uppsåtlig och en oaktsam variant av brottet kan den som gjort sig skyldig till oaktsam medverkan fällas för medverkan till det oaktsamma brottet medan en annan medverkande som gjorde sig skyldig till uppsåtlig medverkan kan fällas för den uppsåtliga varianten av brottet.⁸⁷

3.2.2.5 Omständigheter av objektiv betydelse

I 23 kap. 4 § BrB skrivs det om ansvar för viss gärning. Med detta avses att någon har begått en rättsstridig gärning. Det behöver alltså inte vara frågan om vad som objektivt sett är ett fullbordat brott, det räcker med straffbart försök, förberedelse och stämpling.

Huvudgärningen sätter den yttre ramen för medverkansansvaret. För att någon skall kunna dömas för medverkan till ett fullbordat brott krävs att gärningsmannen har passerat den s k fullbordanspunkten. Har gärningsmannen inte ens nått försökspunkten kan de medverkande endast dömas för medverkan till förberedelse eller stämpling om huvudgärningsmannen vidtagit någon åtgärd som är straffbar som det. Straffansvaret för de medverkande är med andra ord beroende av hur huvudgärningen konstureras.⁸⁸

De objektiva ansvarsfrihetsgrunderna räknas som omständigheter av objektiv betydelse. Om huvudgärningsmannen har handlat i nödvärn eller nöd⁸⁹ har någon rättsstridig gärning inte företagits. Därmed kan något ansvar inte utkrävas av dem som har medverkat till gärningsmannens handlande.⁹⁰

⁸⁵ SOU 2000:88, s. 129.

⁸⁶ SOU 1996:185 del I, s. 197.

⁸⁷ SOU 1996:185 del I, s. 196.

⁸⁸ SOU 1996:185 del I, s. 185.

⁸⁹ BrB 24:1 och 24:4.

⁹⁰ SOU 1996:185 del I, s. 185.

3.2.3 Underlåtenhet att hindra eller avslöja brott

Det finns ingen allmän skyldighet att verka för att förhindra att brott begås. En sådan skyldighet skulle ställa för stora krav på medborgarna. I BrB 23:6 har två fall av underlåtenhet att ingripa kriminaliserats.

I paragrafens första stycke föreskrivs att underlåtenhet att avslöja brott är straffbelagt endast då detta är särskilt föreskrivet. Detta gäller endast vid mycket grova brott. Skyldighet att avslöja brott gäller endast vid gärningsmannaskap och inte medverkan.

Gärningen består i att någon underlåter att i tid anmäla eller eljest avslöja brott som är å färde, när det kan ske utan fara för honom själv eller någon av hans närmaste. Med brott avses en gärning som uppfyller alla brottsrekvisit. Då endast brott som är ”å färde” omfattas av bestämmelsen föreligger ingen skyldighet att avslöja brott som redan är begångna. Lagen innebär ingen uppmaning till angiveri. Brottet behöver dock inte ha fullbordats för att skyldighet att anmäla brottet skall föreligga. Det räcker att en straffbar förberedelse eller ett straffbart försök föreligger.⁹¹

I paragrafens andra stycke anges att föräldrar eller annan andra uppfostrare eller förmyndare kan åläggas ansvar om de underlåter att från brott hindra den som står under deras vård eller lydnad, när det kan ske utan fara för honom själv eller hans närmaste och utan att anmälan till myndighet. Även här förstås med brott en gärning som uppfyller samtliga brottsrekvisit.⁹²

3.3 Personligt ansvar

För att ett brott skall föreligga är det dock inte tillräckligt att de objektiva beskrivningarna av gärningen i en straffbestämmelse är uppfyllda. Det krävs dessutom att gärningsmannen har ett personligt ansvar, d v s att de subjektiva kraven är uppfyllda. Det subjektiva rekviseitet i svensk rätt kan bestå i ett krav på uppsåt (dolus) eller oaktsamhet (culpa). Av 1 kap. 2 § BrB följer att det normalt ställs krav på uppsåt. En oaktsam gärning är straffbelagd endast då detta föreskrivs. Enligt den sk *täckningsprincipen* krävs det att det föreligger kongruens mellan brottets objektiva och subjektiva sida, d v s att gärningsmannens uppsåt eller oaktsamhet omfattar åtminstone huvuddragen av det händelseförlopp som utgör gärningen. Som en grundläggande princip gäller även att den som begår en gärning som lagen pekar ut som brottslig också har en möjlighet att rätta sig efter lagens krav. Denna princip kallas för *konformitetsprincipen*. För att någon skall kunna följa lagens straffbestämmelser

⁹¹ Jareborg (1994), s. 125 f.

⁹² Jareborg (1994), s. 126.

krävs även att han i ett visst hänseende förstår att han gör något visst som utgör en otillåten gärning eller, om det rör sig om ett oaktshetsbrott, att han bör förstå att han gör något visst som utgör en rättsstridig gärning. Om han inte har förstått detta har han inte haft möjlighet att rätta sig efter lagen och kan därför inte klandras för sin lagöverträdelse.⁹³

3.4 Övriga straffstadganden

Utöver straffstadgandena för förberedelse och medverkan finns ett flertal straffrättsliga regler i brottsbalken som kan användas när brottsligheten ingår som ett led i organiserad verksamhet.

Olaga diskriminering

Näringsidkare som i sin näringsverksamhet diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse kan dömas för olaga diskriminering till böter eller fängelse i högst ett år. Bestämmelsen kan även tillämpas på den som är anställd i näringsverksamhet eller annars handlar på en näringsidkares uppdrag samt på den som är anställd i allmän tjänst eller innehar allmänt uppdrag. Vidare kan för olaga diskriminering även den dömas som vid anordnande av allmän sammankomst eller offentlig tillställning diskriminerar någon på grund av ovan angivna skäl. Bestämmelsen kan även tillämpas då någon diskrimineras på grund av homosexuell läggning.⁹⁴

*Hets mot folkgrupp*⁹⁵

Den som i ett uttalande eller i annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse kan dömas för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.⁹⁶

*Olovlig kårverksamhet*⁹⁷

Om någon bildar eller deltar i sammanslutning, som måste anses vara avsedd att utgöra eller med hänsyn till sin beskaffenhet och det ändamål för vilket den är bildad lätt kan utvecklas till ett sådant maktmedel som militär trupp eller polisstyrka och som icke med vederbörligt tillstånd förstärker försvaret eller ordningsmakten eller ock för sådan sammanslutning tager befattning med vapen, ammunition eller annan dylik utrustning, upplåter lokal eller mark för dess verksamhet eller understödjer den med pengar eller på annat sätt, kan dömas för olovlig kårverksamhet till böter eller fängelse i högst två år.⁹⁸

⁹³ SOU 1996:185 del I, s. 81 f.

⁹⁴ BrB 16:9.

⁹⁵ Se även avsnitt 2.4.2.1.

⁹⁶ BrB 16:8.

⁹⁷ Se även avsnitt 2.4.2.1.

⁹⁸ BrB 18:4.

Bestämmelsen i BrB om olovlig kårverksamhet är den enda bestämmelsen i svensk rätt som kriminaliserar bildande eller deltagande i en sammanslutning.⁹⁹

⁹⁹ SOU 1991:75, s. 54.

4 Tidigare åtgärder och förslag

4.1 Inledning

Under de senaste åren har flera lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder vidtagits, både i Sverige och utomlands, för att försöka motverka den organiserade brottsligheten och brottslighet med anknytning till rasistiska organisationer och mc-gäng. I detta avsnitt kommer att redogöras för åtgärder som vidtagits i Sverige och åtgärder som vidtagits inom ramen för det straffrättsliga samarbetet inom EU och FN.

4.2 Lagstiftningsprojekt och utredningar i Sverige

4.2.1 Lagförslag om straff för organiserad rasism

Utredningen för åtgärder mot etnisk diskriminering föreslog i delbetänkandet *Organiserad rasism*¹⁰⁰ att en ny straffbestämmelse avseende *organiserad rasism* och *stöd åt organiserad rasism* skulle föras in i BrB (ny 16 kap. 7 § BrB). Enligt förslaget skulle det göras straffbart att bilda, delta i eller stödja sammanslutning, som genom att medverka i eller uppmana till brottslighet som innebär våld, hot eller tvång, måste anses förfölja folkgrupp eller annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Allt deltagande som visar tillhörighet till en viss sammanslutning skulle göras straffbart, alltså även passivt deltagande. Dock skulle deltagande vid något enstaka tillfälle, i en av sammanslutningen ordnad demonstration, inte straffbeläggas. Även den som genom ekonomiska bidrag eller genom att upplåta lokaler eller på annat sätt stödjer sammanslutningen skulle åläggas straffansvar. Bestämmelsen uppställde inga krav på att sammanslutningen skulle ha en viss form, men för att en sammanslutningen skall anses föreligga krävs en viss beständighet.¹⁰¹

Regeringen gjorde dock den bedömningen att utredningens förslag inte borde genomföras och anförde bl a att de flesta former av rasistisk brottslighet redan är kriminaliserat. Bestämmelsen om straff för hets mot folkgrupp är sedan januari 1989 tillämplig även då rasistiska budskap sprids inom en förening. På detta sätt har rasistiska organisationer beskurits möjligheten att verka utan att bryta mot lagen. Det lagförslag som utredningen lade fram skulle alltså straffbelägga

¹⁰⁰ SOU 1991:75.

¹⁰¹ SOU 1991:75, s. 135 f.

personer som redan i de flesta fall kunde straffas. När det sedan gällde möjligheten att i praktiken effektivt tillämpa straffbestämmelser anförde regeringen att det är av vikt att det straffbara området är klart angivet. Regeringen ansåg att det i utredningens förslag förelåg brister i detta avseende. De föreslagna bestämmelserna innehöll ett stort antal rekvisit. För att en fällande dom skall kunna meddelas krävs att dessa rekvisit är uppfyllda och täckta av uppsåt. Regeringen ansåg att det kunde förutses stora svårigheter i bevishänseende rörande detta straffstadgande. De sammanslutningar som straffbestämmelsen tar sikte på torde inte vara registrerade och kan lätt ombildas. De har troligtvis ej heller någon styrelse eller stadgar. I praktiken rör det sig om löst sammansatta grupper utan någon egentlig organisationsstruktur. Svårigheten att tillämpa en sådan straffbestämmelse som den föreslagna kan därför leda till att bestämmelsen blir ineffektiv och därigenom utgör ett dåligt hjälpmedel i kampen mot rasismen. En rasistisk organisation kan då komma att uppfattas som godkänd av samhället då inget rättsligt förfarande inleds eller om ett sådant inleds, den inte leder till fällande dom. Ytterligare en aspekt var att det är svårt att utforma straffbestämmelser av den typ som utredningen föreslog utan att eftersätta grundläggande rättssäkerhetskrav vad gäller förutsägbarhet och avgränsning av det straffbara området. Enligt regeringen förelåg det betydande osäkerhet om den närmare innebörden av lagförslaget. Osäkerheten gällde bl a frågan om vilka sammanslutningar som skall träffas av straffstadgandet samt vilken befattning med sammanslutningen som skall medföra ansvar. Eftersom den föreslagna straffbestämmelsen medför en inskränkning i den grundlagsfästa föreningsfriheten ansåg regeringen att vad som anförts talar med särskild styrka mot att förslaget genomförs.¹⁰²

Flera motioner har lagts fram på området. I betänkandena 1995/96:JuU14 och 1996/97:KU14 behandlade justitieutskottet och konstitutionsutskottet flera motioner med yrkande om att riksdagen skulle ge regeringen ett tillkännagivande om att rasistiska organisationer och sammanslutningar borde kriminaliseras, samt även kriminalisering av den som deltar i eller lämnar stöd till en sådan sammanslutning. Utskotten ansåg dock att riksdagen borde vidhålla sin tidigare bedömning i frågan om förbud mot rasistiska organisationer och avstyrkte därför motionerna.¹⁰³ I betänkandet 1997/98:KU32 behandlade åter igen konstitutionsutskottet en motion om kriminalisering av deltagande i rasistiska organisationer. I motionen föreslogs ändringar i regeringsformen som syftade till att kunna kriminalisera enskilds deltagande i organiserad brottslighet. Utskottet avstyrkte bifall till motionen då de ansåg att den utredning som regeringen avsåg att tillsätta för att överväga just denna fråga inte borde föregripas.¹⁰⁴ Även under de senaste åren har flera motioner om kriminalisering av deltagande i organiserad

¹⁰² Prop. 1993/94:101, s. 23 ff.

¹⁰³ 1995/96:JuU14, s. 16 och 1996/97:KU14, s. 20.

¹⁰⁴ 1997/98:KU32, s. 24.

brottslighet lämnats in. Konstitutionsutskottet har avstyrkt bifall till samtliga motioner då de ej har velat föregripa utredningens arbete.¹⁰⁵

4.2.2 Lagstiftningsåtgärder under senare år

Under 1997 genomförde riksdagen vissa ändringar av polislagen (1984:387) i syfte att öka polisens möjligheter att ingripa i förebyggande syfte vid störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten.¹⁰⁶ För att underlätta för polisen vid större engagemang har polisen fått befogenhet att avlägsna deltagare i en folksamling om folksamlingen stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för allmänheten. Polisen har också fått rätt att spärra av och förbjuda tillträde till ett visst område vid allvarliga störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten, eller om det finns risk för sådan störning. Polisen skall vidare kunna anvisa deltagare i en folksamling att följa en viss väg. Detta kan vara väsentligt t ex då mc-gäng samlas och åker i kortege. Då kan polisen omdirigera deras färdväg bort från centrum och på så sätt förhindra skador vid ett eventuellt attentat. Slutligen har polisen givits rätt att ta del av transportföretagens passagerarlistor. En rätt som tidigare endast tullen hade. Detta kan vara av stor vikt för att följa mc-gängens förflyttningar över gränserna.

Straffet för övergrepp i rättssak skärptes den 1 juli 1997¹⁰⁷, då klimatet i och omkring rättegångar bedömdes ha hårdnat. Organiserade övergrepp i rättssak ansågs förekomma ofta i samband med utredningar och lagföring av brottslighet med anknytning till mc-gäng. Även i samband med utredningar av grov narkotikabrottslighet fanns det tecken på detta brott.

Utredningen om ökat skydd för vittnen blev klar under 1998.¹⁰⁸ Det har varit stora problem med att få vittnen att ställa upp i rättegångar mot mc-gängen. Därför är denna fråga av stor vikt för polis och åklagare i deras kamp för att få klubbmedlemmarna inför rätta. Den nya lagstiftningen skall ge ett ökat skydd för vittnen i samband med själva rättegången.

Den 1 juli 1998 trädde en ny lag (1998:150) om kameraövervakning i kraft.¹⁰⁹ Det huvudsakliga syftet med lagen är att reglera kameraövervakning på ett sådant sätt att polisen kan förhindra brott och minska risken för olyckor samtidigt som ett tillfredsställande skydd mot integritetskränkningar kan upprätthållas. Polisen ges rätt att bedriva allmän kameraövervakning utan tillstånd om det av särskild anledning finns risk för att allvarlig brottslighet som innebär fara för liv eller hälsa eller för att allvarlig förstörelse av egendom kommer att utövas på en viss plats och syftet med övervakningen är att förebygga eller förhindra brott.

¹⁰⁵ 1999/00:KU11, s. 22.

¹⁰⁶ Prop. 1996/97:175.

¹⁰⁷ Prop. 1996/97:185.

¹⁰⁸ Ds 1995:1.

¹⁰⁹ Prop. 1996/97:64.

Kriminalunderrättelseverksamhet innebär att polisen samlar in och bearbetar uppgifter om personer som kan antas ägna sig åt brottslig verksamhet, dock utan att det finns misstanke om något konkret brott. Sådan verksamhet bedrivs bl a för att polisen skall kunna identifiera och karaktärsbestämma sådana hot mot samhället som polisen skall förebygga, samt för att ge polisen det underlag som krävs för att brott skall kunna förhindras. Underrättelseverksamhet kan även vara en hjälp för att få fram underlag som kan leda till beslut om att inleda en förundersökning. Tidigare fick inte personregister föras med hjälp av ADB över vad som framkommer vid kriminalunderrättelseverksamhet om inte Datainspektionen gav sitt tillstånd till det. Registerutredningen föreslog att Rikspolisstyrelsen skulle få föra både analysregister och informationsregister, under förutsättning att det finns anledning att anta att det förekommer allvarlig brottslighet. Registerutredningen föreslog även att datoriserade DNA-register skulle få upprättas. Riksdagen antog i juni 1998 en ny polisdatalag (1998:622). Lagen trädde i kraft den 1 april 1999 och möjliggör för polisen att föra datoriserade kriminalunderrättelseregister då det finns misstanke om allvarlig brottslig verksamhet.¹¹⁰

Förslag till lagstiftning som syftar till att öka möjligheterna att ingripa mot vissa mc-klubbar presenterades för riksdagen i juni 1998.¹¹¹ Lagstiftningen trädde i kraft den 1 april 1999 och innebär bl a att det har blivit lättare för polisen att genomföra husrannsakan i lokaler som används av personer som kan antas ägna sig åt kriminell verksamhet (RB 28:3). Samtidigt gjordes vissa ändringar i inkassolagen (1974:182). Det undantag som tidigare gav privatpersoner rätt till tio inkrävanden per år utan tillstånd har tagits bort då detta undantag missbrukats av bl a vissa mc-gäng. Dessa ändringar har medfört att möjligheterna att bedriva inkassoverksamhet utan tillstånd har försvårats.

Buggningsutredningen kom med ett positivt utlåtande under 1998.¹¹² Utredningens förslag innebar att ett nytt tvångsmedel – hemlig teknisk avlyssning – skulle införas i svensk rätt. De föreslog även vissa ändringar i fråga om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. Detsamma gällde reglerna om hemlig kameraövervakning. Dessa bestämmelser föreslogs även bli – till skillnad från i dag – permanenta. Utredningen föreslog att alla dessa bestämmelser gemensamt skulle regleras i ett nytt kapitel i rättegångsbalken. Den lag¹¹³ som i dag reglerar bl a hemlig teleavlyssning och hemlig kameraövervakning i vissa brottmål, men som ej är en permanent lag, föreslogs därmed bli upphävd. Regeringen föreslog i sin proposition¹¹⁴ att 1952 års tvångsmedelslag skall fortsätta gälla till utgången av år 2001. Regeringen avsåg att under det närmaste året överlämna en proposition

¹¹⁰ SOU 1996:35 och prop. 1997/98:97.

¹¹¹ Prop. 1997/98:181.

¹¹² SOU 1998:46.

¹¹³ Lagen 1952:98 med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål.

¹¹⁴ Prop. 1999/2000:96.

till riksdagen där utredningens förslag behandlas. I avvaktan på de slutliga övervägandena i den propositionen tog regeringen nu därför endast upp frågan om förlängning av giltighetstiden för 1952 års tvångsmedelslag.

I ett betänkande¹¹⁵ föreslås att penningtvätt kriminaliseras genom en straffrättslig regel som tar sikte på förfaranden med medel som kommer från brott eller allvarlig brottslig verksamhet. Den 1 juli 1999 trädde den nya straffbestämmelsen, *penninghäleri*, i kraft. Bestämmelsen som har förts in i BrB syftar till att öka möjligheterna att komma till rätta med penningtvätt. Flera ändringar gjordes samtidigt i lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt. Ändringarna innebär att banker och vissa andra institut har en skyldighet att lämna uppgifter till polisen vid misstanke om skatte- eller tullbrott. En ny lag (1999:163) om penningtvättregister infördes samtidigt. Lagen innebär att de banker och institut som har anmälningssplikt har rätt att med hjälp av ADB föra register över sådana uppgifter som de lämnat till polisen.

Ett betänkande från 1996¹¹⁶ innehåller bl a en utvärdering av lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål. I betänkandet föreslås bl a att lagen skall gälla även skjutvapen. Den 1 juli 2000 trädde ändringarna i kraft.¹¹⁷

4.3 Samarbetet inom EU

4.3.1 Allmänt

Samarbetet inom Europeiska unionen (EU) beskrivs som ett samarbete inom tre pelare. Det traditionella samarbetet inom Europeiska gemenskaperna (EG) finner man i den första pelaren och det samarbetet grundar sig på EG-fördraget (Romfördraget). I denna pelare finner man även samarbetet inom de övriga gemenskaperna, d v s det samarbete som grundar sig på Kol- och stålfördraget och Euratomfördraget.

Samarbetet inom den första pelaren skiljer sig från andra sedvanliga internationella samarbeten på så sätt att medlemsstaterna genom anslutningen har avstått från delar av sin regleringskompetens till förmån för gemenskaperna. Det rör sig bl a om befogenheten att besluta bindande föreskrifter och att ingå internationella överenskommelser på vissa områden. En särskild rättsordning kallad EG-rätten (gemenskapsrätten) har utvecklats inom den första pelaren. Samarbetet inom denna pelare brukar betecknas som överstatligt.

¹¹⁵ SOU 1997:36.

¹¹⁶ SOU 1996:50.

¹¹⁷ Prop. 1999/2000:27.

Den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken är föremål för samarbete inom den andra pelaren. Inom den tredje pelaren samarbetar unionsländerna i polisiära och straffrättsliga frågor. Samarbetet inom den andra och tredje pelaren grundas på fördraget om Europeiska unionen (EU-fördraget).

Inom den andra och tredje pelaren har inga egentliga beslutsbefogenheter överförts från medlemsländerna till EU. Unionsländerna är bundna av gemensamma beslut på samma sätt som följer av internationellt samarbete enligt folkrättsliga regler. Samarbetet inom dessa pelare brukar betecknas som mellanstatligt.¹¹⁸

4.3.2 Samarbetet inom tredje pelaren

Den roll som tidigare Europarådet hade på straffrättens område sedan 1957, då den europeiska straffrättskommittén bildades, har i stor utsträckning övertagits av EU. Det straffrättsliga systemet är fortfarande en nationell angelägenhet för medlemsländerna, på så sätt att det inte i någon egentlig mening är en del av gemenskapsrätten. Indirekt har dock EG-rätten en stor betydelse för straffrätten, t ex kräver många förordningar inom jordbruks- och fiskeområdet att de materiella reglerna sanktioneras av medlemsländerna. När det gäller den egentliga straffrätten är dock samarbetet fortfarande helt mellanstatligt. Även om det redan tidigare fanns ett samarbete inom straffrätten var det först genom Maastrichtfördraget 1993 och inrättandet av den tredje pelaren som en riktig rättslig grund för samarbetet kom till. Att samarbetet är mellanstatligt innebär att besluten från Rådet inte får direkt effekt i medlemsländerna. I stället krävs mellanstatliga instrument, t ex konventioner och rambeslut, för att binda medlemsländerna. Dessa måste sedan ratificeras av unionsländernas parlament och därefter skall åtagandena implementeras i ländernas lagstiftning. Beslut i Rådet att anta en konvention måste dock fattas enhälligt och ett sådant beslut innebär en form av politiskt åtagande från medlemsländernas sida att också ratificera konventionen.¹¹⁹

Av artikel 34 i EU-fördraget framgår det att det finns tre typer av mellanstatliga instrument inom det polisiära och straffrättsliga samarbetet som rådet kan använda sig av. Dessa tre åtgärder är *gemensamma ståndpunkter*, *rambeslut* och *konventioner*. Dessa kräver alla enhällighet i Rådet och initiativen kan komma från en medlemsstat eller kommissionen. Rambeslut avser tillnärmning av medlemsländernas lagar och författningar. Rambesluten är bindande för medlemsländerna gällande de resultat som skall uppnås, men det ankommer på de nationella myndigheterna att avgöra vilken form och vilket tillvägagångssätt

¹¹⁸ SOU 2000:88, s. 139 f.

¹¹⁹ Wersäll, s. 417 ff.

som skall tillämpas. Rambesluten har alltså definierats på samma sätt som direktiv inom den första pelaren. Dock skall inte rambesluten ha direkt effekt, såsom är fallet med direktiven¹²⁰. Rambesluten har ersatt möjligheterna att fatta gemensamma åtgärder i inrikes och rättsliga frågor.¹²¹

Eftersom konventionerna, rambesluten och de gemensamma ståndpunkterna antas inom ramen för EU blir även vissa allmänna regler tillämpliga, bl a regler om solidaritet mellan medlemsstaterna och förbud att verka mot Unionens intressen. Detta följer av artikel 5 i EG-fördraget som kan sägas uttrycka en generell princip inom EU, men som dock inte är direkt tillämplig inom tredje pelaren. Om dessa principer tillämpas på t ex en konvention som antas av Rådet så kan visserligen ett nationellt parlament vägra att ratificera en konvention med hänvisning till konstitutionella bestämmelser, samtidigt som regeringen i landet har en skyldighet att göra allt för att konventionen skall antas av parlamentet.¹²² Åtgärden i sig kräver visserligen inte ratifikation av parlamentet, men i de fall då det krävs en lagändring är det naturligtvis nödvändigt med ett godkännande från parlamentet. Något tvångsmedel för att driva igenom en konvention, rambeslut eller gemensam ståndpunkt saknas dock.¹²³

Strukturen i samarbetet är uppbyggt enligt följande:¹²⁴

- Rådet
- Coreper, som består av ambassadörerna / de ständiga representanterna
- Artikel 36-kommittén som oftast består av generaldirektörerna vid justitie- och inrikesdepartementen.
- tre styrgrupper (asyl / immigration, polis / tullsamarbete och rättsligt samarbete
- arbetsgrupper

4.3.3 Åtgärder som vidtagits mot organiserad brottslighet

1996 beslöt det Europeiska Rådet att tillsätta en Högnivågrupp med uppgift att utvärdera aspekterna på den organiserade brottsligheten och utarbeta förslag till åtgärder för att bekämpa den organiserade brottsligheten. Gruppen består av ett antal rikspolischefer och andra högre tjänstemän från medlemsländerna. Gruppen skrev en aktionsplan (Handlingsplan för bekämpande av den organiserade brottsligheten) som sedan antogs av Europeiska Rådet den 28 april 1997¹²⁵.

¹²⁰ Artikel 34 EU-fördraget.

¹²¹ SOU 2000:88, s. 141.

¹²² Nilsson, s. 716.

¹²³ SOU 2000:88, s. 141.

¹²⁴ Nilsson, s. 713.

¹²⁵ EGT 97/C 251/01.

Planen innehåller detaljerade rekommendationer om vilka åtgärder som bör vidtas inom EU för att bekämpa den organiserade brottsligheten.¹²⁶ Som en följd av planen har Ministerrådet antagit en rad åtgärder:¹²⁷

- En mekanism för att samla in och utvärdera data om organiserad brottslighet har införts.
- En diskussion om preskription för organiserad brottslighet har satts igång.
- Nationella kontaktpunkter för olika brott har satts upp.
- Samarbetet mellan kommissionen och medlemsstaterna för att bekämpa bedrägerier mot EU:s finansiella intressen har utvidgats.
- Diskussion om harmonisering och ömsesidigt erkännande av beslut förs.
- Försök att uppnå politisk enighet om en gemensam åtgärd som bl a definierar vad som utgör ”kriminell organisation” och som har som syfte att uppnå utökad ömsesidig rättshjälp för brott begångna inom ramen för dessa organisationer.
- En gemensam åtgärd antogs av Rådet i december 1997. Åtgärden innebär att en gemensam mekanism skall skapas, som skall utvärdera de internationella åtagandena som länderna ingått för att bekämpa den organiserade brottsligheten. Sedan medlemsländerna har utvärderats skrivs en slutrapport till Rådet som har möjlighet att vidta åtgärder om så anses nödvändigt. Rådet har även möjlighet att rikta rekommendationer till medlemsländerna.
- Ett Europeiskt rättsligt nätverk har bildats i juni 1999. Nätverket skall effektivisera ömsesidig rättshjälp mellan staterna och fungera som mellanhand mellan åklagare, tjänstemän m fl. som t ex på grund av språksvårigheter inte kan kommunicera med varandra.

4.3.3.1 Gemensam åtgärd om att göra deltagande i en kriminell organisation straffbart

Den sektorsövergripande gruppen mot organiserad brottslighet, som bildats just för att förverkliga den handlingsplan som Högnivågruppen utarbetade, lade fram ett förslag angående kriminalisering av deltagande i organisationer som sysslar med kriminell verksamhet. Åtgärden antogs av Rådet den 21 december 1998.¹²⁸

I den gemensamma åtgärden står det att läsa att Rådet anser att det allvarliga i och utvecklingen av vissa former av den organiserade brottsligheten kräver att samarbetet mellan medlemsländerna stärks, detta särskilt gällande

¹²⁶ Nilsson, s. 726.

¹²⁷ Nilsson, s. 726 f.

¹²⁸ EGT 98/L 351/01.

narkotikahandeln, människohandel, terrorism, olaglig handel med konstverk, penningtvätt, grov ekonomisk brottslighet, utpressning samt andra våldshandlingar som är riktade mot en persons liv, fysiska integritet eller frihet, eller våld som skapar allmän fara för personer. Vidare skriver Rådet att för att kunna möta de olika hot som medlemsstaterna ställs inför är det nödvändigt med ett gemensamt synsätt på deltagandet i kriminella organisationers aktiviteter.¹²⁹

Artikel 1 – definition av begreppet kriminell organisation¹³⁰

Den gemensamma åtgärden ålägger medlemsländerna att på det sätt som anges i åtgärden göra deltagande i en kriminell organisation straffbart. I artikel 1 anges vad som avses med kriminell organisation. Det är en strukturerad sammanslutning, inrättad för en begränsad tid av mer än två personer som handlar i samförstånd för att begå brott som bestraffas med frihetsberövande eller en frihetsberövande säkerhetsåtgärd på minst fyra år eller ett strängare straff oavsett om brotten är ett mål i sig själv eller ett medel att erhålla materiella fördelar och i förekommande fall ett sätt att otillbörligt påverka offentliga myndigheters verksamhet. Att uppmärksamma är dock att det är inte frågan om att kriminalisera de kriminella organisationerna som sådana, utan endast en definition på vad som utgör en sådan.

I artikelns andra stycke anges att de brott som avses i första stycket är sådana brott som återfinns i artikel 2 i Europokonventionen samt i dess bilaga och som är belagda med ett straff på minst fyra år.¹³¹

Artikel 2 – formerna för kriminalisering¹³²

Enligt artikel 2 i den gemensamma åtgärden skall varje medlemsstat åta sig att se till att en eller två av de handlingar som beskrivs i artikeln bestraffas med effektiva, proportionerliga och avskräckande straffrättsliga sanktioner. Denna paragraf behandlar alltså själva föremålet för kriminaliseringen. Bestämmelsen tar sikte på två gärningstyper:

a) Det handlande varigenom den person som avsiktligt och med kännedom om antingen organisationens syfte och allmänt kriminella aktiviteter eller organisationens avsikt att begå brotten i fråga, aktivt deltar i

- en kriminell organisations aktiviteter som avses i artikel 1, även om personen inte deltar i det egentliga utförandet av brotten i fråga och, med förbehåll för allmänna principer i den aktuella medlemsstatens straffrätt, även om brotten i fråga inte begås.

¹²⁹ EGT 98/L 351/01.

¹³⁰ Artikel 1, EGT 98/L 351/01.

¹³¹ Se avsnitt 2.1.3.2. angående vilka brott som återfinns i Europokonventionen.

¹³² Artikel 2, EGT 98/L 351/01.

- annan av organisationens aktiviteter om personen dessutom har kännedom om att deltagandet bidrar till fullgörandet av den kriminella organisationens aktiviteter enligt artikel 1.

b) Det handlande varigenom en person kommer överens med en eller flera personer om att utöva en viss aktivitet som, om den sattes i verket, skulle innebära att sådana brott som anges i artikel 1 begicks, även om den personen inte deltar i det egentliga utförandet av aktiviteten.

Den första formen av gärning utgör aktivt deltagande i en kriminell organisation i den form som finns i flera europeiska länder. Den andra formen är det som i Sverige betecknas som en stämplingsgärning. Den första metoden går alltså ut på att kriminalisera aktivt deltagande i en kriminell organisations aktiviteter enligt artikel 1. Kriminaliseringen omfattar även fall då personen inte deltar i själva utförandet av brotten och skall gälla även om brotten inte begås (under förutsättning att detta är möjligt enligt allmänna straffrättsliga principer i det aktuella medlemslandet). Deltagandet skall vara avsiktligt och med vetskap om antingen organisationens syfte och kriminella aktiviteter eller organisationens avsikt att begå det aktuella brotten. Man kan också kriminalisera handlande där personen aktivt deltar i annan del av organisationens verksamheter som inte har med begåendet av brotten att göra, detta under förutsättning att personen har kännedom om att deltagandet bidrar till fullgörandet av organisationens kriminella verksamheter. Den andra metoden går ut på att straffbelägga handlande då en person kommer överens med en eller flera personer om att utföra en viss handling som, om den sattes i verket, är straffbelagd enligt artikel 1. Detta gäller även om personen inte deltar i själva utförandet av gärningen.¹³³

Tanken med de olika metoderna för kriminalisering är att täcka in alla de tre olika juridiska traditioner som finns i Europa, d v s den kontinentala, den angloamerikanska och den skandinaviska metoden. Enligt den kontinentala modellen är det möjligt att bestraffa deltagande i kriminella organisationer, den angloamerikanska traditionen betraktar konspiration som straffbart om ett avtal sluts mellan två personer eller fler och den skandinaviska modellen har en omfattande kriminalisering av försök, medverkan och förberedelse till brott som dock inte är inriktade just mot kriminella organisationer.¹³⁴

*Artikel 3 – ansvar för juridiska personer*¹³⁵

Varje medlemsstat skall se till att en juridisk person kan göras straffrättsligt ansvarig, eller då denna möjlighet inte finns, på annat sätt kan göras ansvarig för sådana brott som avses i artikel 2.1 och som begås av den juridiska personen. Ansvaret för den juridiska personen skall inte påverka ansvaret för de fysiska personer som är gärningsmän eller som är medbrottslingar vid dessa brott.

¹³³ SOU 2000:88, s. 144 f.

¹³⁴ SOU 2000:88, s. 145.

¹³⁵ Artikel 3, EGT 98/L 351/01.

Medlemsländerna skall se till att dessa brott straffas på ett effektivt, proportionerligt och avskräckande sätt och att de kan åläggas förmögenhetsrättsliga och ekonomiska sanktioner.

Artikel 4 – jurisdiktion¹³⁶

Medlemsländerna skall se till att sådant handlande som avses i artikel 2.1 a eller b och som äger rum på dess territorium kan åtalas varhelst på medlemsländernas territorium organisationen är baserad eller utövar sina kriminella aktiviteter.

Om flera medlemsländer har behörighet skall dessa stater samråda för att samordna sina åtgärder i syfte att effektivt åtala, särskilt med beaktande av var på de berörda medlemsländernas territorium organisationens olika delar är lokaliserade.

Artikel 5.2 – angående definitionen av straffbart handlande¹³⁷

Ingenting hindrar att en medlemsstat fastställer en bredare definition av straffbart handlande med avseende på en kriminell organisation än den definition som fastställts i artikel 2.1.

4.3.3.1.1 Sveriges inställning vid antagandet av den gemensamma åtgärden

Vid antagandet av den gemensamma åtgärden den 21 december 1998 gjorde man från Sveriges sida den bedömningen att det inte skulle krävas några lagändringar för att Sverige skulle leva upp till åtagandena. Detta konstateras även i regeringens berättelse om verksamheten i Europeiska unionen år 1998¹³⁸. Det anges där att åtgärden är utformad på sådant sätt att det inte torde krävas några svenska lagändringar för att Sverige skall leva upp till åtagandena. BrB:s betämmelser om straffansvar för medverkan är tillräckliga anför regeringen.¹³⁹

4.3.4 Framtida utveckling

Det finns många röster inom EU som önskar göra straffrätten, om inte till en del av gemenskapsrätten, så i vart fall till en del överstatlig. De länder som förespråkar långt gången integration lockas av tanken på att majoritetsbeslut och bindande instrument liknande direktiv skall kunna tillämpas även inom straffrätten. Sverige har dock inte velat gå så långt. Vår uppfattning är att straffrätten skall förbli en nationell angelägenhet där samarbetet skall ha en mellanstatlig karaktär.

¹³⁶ Artikel 4, EGT 98/L 351/01.

¹³⁷ Artikel 5.2, EGT 98/L 351/01.

¹³⁸ Skr. 1998/99:60.

¹³⁹ Skr. 1998/99:60, s. 265.

Dock är nog att förvänta att det rättsliga samarbetet för kommissionen och EG-domstolen får en förstärkt roll i framtiden.¹⁴⁰

4.3.4.1 En europeisk strafflag?

Av stor betydelse är även vilken inverkan samarbetet inom straffrättens område får på den materiella straffrätten. På kontinenten finns det ett stort intresse för en harmonisering av straffrätten. Från svensk sida finns det en stor återhållsamhet och tvekan inför en sådan likriktning. Vårans åsikt i denna fråga är att straffrätten är en nationell angelägenhet, och så även skall förbli. Samarbete skall naturligtvis kunna ske över gränserna, men steget därifrån till en samordning av straffrätten är stort. Det skall inte vara något självändamål att skapa en harmonisering av straffrätten, varken gällande lagstiftningsteknik eller den materiella delen. Denna inställning kan man skönja även i frågan om att straffbelägga deltagande i organisationer som sysslar med organiserad brottslighet. Från Sveriges sida har man framfört att det förhållandet att Italien har behov av kriminalisering för att komma åt maffian, eller att Irland vill kriminalisera medlemskap i IRA inte behöver betyda att Sverige måste införa liknande straffbestämmelser. Däremot kan vi hjälpa dem att komma åt problemen genom att medverka med rättshjälp beträffande dessa brott och genom att ta bort kravet på dubbel straffbarhet. Om Sverige skall kriminalisera deltagande i kriminella organisationer skall detta alltså ske för att Sverige har ett behov av det och inte för att andra länder behöver en kriminalisering eller för att ländernas straffrätt skall samordnas. Även om Sverige inte vill gå mot en total likriktning av ländernas straffrätt kan det dock konstateras att utvecklingen går mot i vart fall ökad harmonisering.¹⁴¹

4.4 Arbete inom FN

Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering antogs av generalförsamlingen 1965.¹⁴² Sverige ratificerade konventionen 1971. Konventionens mål är jämlikhet mellan människor och utan åtskillnad på grund av ras, hudfärg eller nationellt eller etniskt ursprung. Konventionens räckvidd är begränsad till det offentliga livet. För att nå detta mål förutsätter konventionen att länderna bekämpar rasdiskriminering med alla lämpliga medel. Staterna skall enligt konventionen fördöma rasdiskriminering, föra en politik som syftar till att avskaffa diskrimineringen och genom positiva åtgärder främja jämlikhet mellan människor oberoende av ras.¹⁴³

¹⁴⁰ Wersäll, s. 424.

¹⁴¹ Wersäll, s. 424 f.

¹⁴² Resolution nr. 2106.

¹⁴³ SOU 1989:14 del II, s. 26 f.

Konventionens efterlevnad bevakas av en tillsatt rasdiskrimineringskommitté. Konventionsstaterna skall rapportera till kommittén om utveckling och åtgärder på det aktuella området. Kommittén skall sedan på grundval av dessa rapporter årligen avge yttrande till generalförsamlingen. Kommittén kan även, efter medgivande från en konventionsstat, ta emot och behandla klagomål från enskilda som anser sig ha blivit kränkta på någon punkt i konventionstexten. Sverige har gett kompetens till kommittén att pröva sådana klagomål.¹⁴⁴

Enligt konventionens artikel 2 är staterna skyldiga att förbjuda och med alla lämpliga medel, däribland den lagstiftning som omständigheterna påkallar, göra slut på rasdiskriminering från personers, grupper eller organisationers sida. I syfte att avskaffa rasdiskriminering och med beaktande av de principer som omfattas av den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och av de rättigheter som nämns i artikel 5 skall konventionsstaterna, enligt artikel 4 b, olagligförklara och förbjuda organisationer och organiserad och annan propaganda som främjar och uppmanar till rasdiskriminering, samt förklara deltagande i dylika organisationer eller dylik verksamhet som en brottslig gärning straffbar enligt lag. Enligt artikel 5 skall konventionsstaterna avskaffa all rasdiskriminering gällande rätten till åsikts- och yttrandefrihet samt församlings- och föreningsfrihet.

Kommittén har flera gånger tolkat innebörden i artikel 4 som ett absolut tvång att lagstifta om förbud mot rasistiska organisationer. Vidare har kommittén vid flera tillfällen kritiserat Sverige för att inte uppfylla sina åtaganden enligt konventionen. Sverige har av kommittén påmints om att de är skyldiga att olagligförklara och förbjuda organisationer och aktiviteter som uppmuntrar till rasdiskriminering. Kommittén delar ej heller Sveriges tolkning att artikel 4 inte innebär ett ovillkorligt krav på lagstiftning.¹⁴⁵

När Sverige tillträdde konventionen 1971 ansågs förhållandena i Sverige inte motivera införandet av ett förbud mot rasistiska organisationer. Sedan dess har frågan om åtgärder mot rasistiska organisationer behandlats ett flertal gånger. År 1987 tillsattes en kommission mot rasism och främlingsfientlighet. I deras slutrapport¹⁴⁶ föreslår de att Sverige förbjuder sammanslutningar som ägnar sig åt att förfölja personer eller grupper av personer av viss ras, med viss hudfärg eller visst etniskt ursprung. Kommittén föreslog även att deltagande i sådana sammanslutningars verksamhet skulle kriminaliseras.¹⁴⁷ Något färdigt lagförslag lades dock aldrig fram. Remissopinionen blev blandad och i regeringens proposition om åtgärder mot etnisk diskriminering¹⁴⁸ uttalades starka betänkligheter mot ett sådan begränsning av föreningsfriheten som en kriminalisering skulle innebära. En förbudslagstiftning av denna karaktär borde

¹⁴⁴ SOU 1991:75, s. 36.

¹⁴⁵ SOU 1991:75, s. 159 f.

¹⁴⁶ SOU 1989:13 och 14.

¹⁴⁷ SOU 1989:14 del II, s. 12.

¹⁴⁸ Prop. 1989/90:60.

inte införas utan ett bredare stöd än det som remissinstanserna hade gett kommissionen i denna fråga. I stället förordades att andra lagstiftningsalternativ i syfte att förstärka skyddet mot rasistiska organisationer skulle utredas.

År 1990 tillsattes ånyo en utredning med uppgift att bedöma vilka möjligheter som finns att genom lagstiftning utöka skyddet mot organisationer som genom sin verksamhet främjar och uppmanar till rasdiskriminering. Utredningen antog namnet EDU. Utredningen kom fram till¹⁴⁹ att konventionsstaterna är skyldiga att ha en lagstiftning som gör det praktiskt sett omöjligt för rasistiska organisationer att verka och förbjudet för enskilda att delta i rasistisk verksamhet. Dock behöver denna skyldighet inte nödvändigtvis uppfyllas genom ett regelrätt förbud mot förekomsten av rasistiska organisationer som sådana. Utredningen ansåg att den svenska lagstiftningen i och för sig uppfyller konventionens krav, men att det finns andra starka anledningar till att stärka skyddet mot rasistiska organisationer. Utredningen föreslog bl a att en ny brottsbalksbestämmelse om organiserad rasism och stöd åt organiserad rasism skulle införas¹⁵⁰. Bestämmelsen skulle ta sikte på den som deltar i eller lämnar stöd åt en sammanslutning som ägnar sig åt rasistisk förföljelse genom att ligga bakom eller uppmana till vissa särskilt allvarliga typer av brott. Dessa personer föreslogs kunna straffas med böter eller fängelse upp till två år. Detsamma skulle gälla den som bildar en sammanslutning som är avsedd att ägna sig åt sådan förföljelse. Förslaget innebar att vad som skulle prövas inte var sammanslutningens rasistiska ställning i sig utan istället om sammanslutningen ägnat sig åt förföljelse genom att ha deltagit i eller uppmanat till vissa typer av rasistiska brott med inslag av våld, hot eller tvång.¹⁵¹

Den svenska tolkningen av artikel 4 har hela tiden varit att bestämmelsen inte innebär att konventionsstaterna måste lagstifta om förbud mot rasistiska organisationer. Enligt Sverige har varje nation rätt att själv bestämma vilka tekniska och lagliga metoder som skall användas för att uppfylla syftet med konventionen. Vidare har det påpekats att konventionens krav tillgodoses genom bestämmelserna om hets mot folkgrupp och olaga diskriminering. Dessa bestämmelser medför att det blir straffbart i praktiken att verka för en rasistisk organisation. Av dessa skäl har det inte införts någon kriminalisering av rasistiska organisationer. Sedan konventionen ratificerades 1971 har det dock lämnats utrymme i RF för en lagstiftning av denna karaktär. I 2 kap. 14 § 2 st. RF står det att föreningsfriheten får begränsas om det gäller sammanslutning, vars verksamhet innebär förföljelse av folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg eller av visst etniskt ursprung¹⁵²

¹⁴⁹ SOU 1991:75.

¹⁵⁰ Den nya bestämmelsen skulle införas i BrB 16:7.

¹⁵¹ SOU 1991:75, s. 14 ff.

¹⁵² SOU 1991:75, s. 158 f.

I december 1998 beslöt FN:s Generalförsamling¹⁵³ att tillsätta en arbetsgrupp som skulle utarbeta en internationell konvention med åtgärder mot organiserad brottslighet. Arbetet var inriktat på att konventionen skulle kunna antas av Generalförsamlingen under år 2000. Syftet med konventionen är att främja samarbete mellan länderna för att kunna förhindra och begränsa den internationella organiserade brottsligheten. Konventionen skall enligt ett utkast¹⁵⁴ vara tillämplig på gränsöverskridande allvarlig brottslighet som begås av en organiserad kriminell grupp.

I december år 2000 antog FN konventionen om gränsöverskridande organiserad brottslighet¹⁵⁵. I artikel 2 anges vad som avses med en organiserad kriminell grupp¹⁵⁶. Enligt artikel 5 skall de enskilda staterna kriminalisera endera eller båda av följande beteenden. Det första är att komma överens med en eller flera andra personer om att begå allvarlig brottslighet i ett syfte som direkt eller indirekt innefattar erhållande av ekonomisk eller materiell vinning om, då det krävs enligt nationell lagstiftning, någon av deltagarna i överenskommelsen vidtagit en åtgärd för att främja överenskommelsen. Den andra gärningen är ett handlande varigenom en person, uppsåtligen och med kännedom om en kriminell grupps mål och allmänna brottsliga aktivitet eller dess avsikt att begå ifrågavarande brott aktivt deltar i a) brottsliga aktiviteter som begås av en organiserad kriminell grupp, eller b) andra aktiviteter inom gruppen med kännedom om att det egna handlandet bidrar till uppnåendet av gruppens kriminella syfte. Enligt samma artikel skall varje enskild stat även kriminalisera vissa särskilt angivna beteenden. Dessa beteenden består enligt artikeln i att organisera, leda, hjälpa, understödja, möjliggöra eller lämna råd om allvarlig brottslighet som involverar en organiserad kriminell grupp.

¹⁵³ Resolution 53/111.

¹⁵⁴ Dok.nr. A/AC.254/L.230/Add.1.

¹⁵⁵ A/RES/55/25, The United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

¹⁵⁶ Se avsnitt 2.1.3.3. för denna definition.

5 Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet

5.1 Inledning

Regeringen beslutade den 20 augusti 1998 att tillsätta en kommitté med uppdrag att utreda frågor om straffansvar för deltagande i organisationer som sysslar med brottslig verksamhet samt vissa frågor med anknytning därtill. Kommittén antog namnet Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet m.m.¹⁵⁷ Kommittén överlämnade i oktober 2000 betänkandet Organiserad brottslighet, hets mot folkgrupp, hets mot homosexuella m.m. – straffansvarets räckvidd.¹⁵⁸

Enligt kommitténs direktiv¹⁵⁹ skulle behovet av utökad kriminalisering vägas mot intresset av att bibehålla grundlagsskyddade fri- och rättigheter oinskränkta. En av kommitténs huvuduppgifter skulle vara att överväga om det bör införas ett straffansvar för aktivt deltagande i organisationer som har brottslighet som ett väsentligt inslag i sin verksamhet. Ett sådant aktivt deltagande kan bestå i t ex finansiering av verksamheten, upplåtelse av lokal till organisationen eller aktivt stöd på annat sätt. Att, som i en del andra länder, införa straffansvar för själva medlemskapet i vissa organisationer borde enligt direktivet inte komma i fråga. En sådan kriminalisering skulle utgöra ett alltför stort ingrepp i föreningsfriheten och skulle träffa förfaranden som helt saknar straffvärde.¹⁶⁰

5.2 De allmänna förutsättningarna för en kriminalisering

Såsom framgår av kapitel 1.2 finns brottslighet i Sverige som kan betecknas som organiserad i form av bl a människosmuggling, grov narkotikabrottslighet, handel med stulna fordon samt alkohol- och tobakssmuggling. Även viss organiserad ekonomisk brottslighet förekommer. Ibland nämns också mc-gång som exempel på brottsliga organisationer. Det är dock omstritt om det finns belägg för detta påstående. Klart är emellertid att det förekommer kvalificerad brottslighet som ett stående inslag i mc-gängsmiljön. Den organiserade brottsligheten, med ett internationellt perspektiv, har idag en ganska begränsad utbredning i Sverige. Farhågor finns att den organiserade brottsligheten skall öka i Sverige då det finns en trend mot ökad internationalisering gällande vissa former av kvalificerad

¹⁵⁷ Ju 1998:04.

¹⁵⁸ SOU 2000:88.

¹⁵⁹ Dir. 1998:66.

¹⁶⁰ Dir.1998:66, s. 9.

brottslighet. Detta gäller framförallt den ekonomiska brottsligheten. En bidragande omständighet till den ökade organiserade ekobrottsligheten är att denna form av brottslighet har fått en mycket större spelplan i takt med att ekonomin och samhället i stort har internationaliserats. När näringslivet flyttar över gränserna följer den ekonomiska brottsligheten efter för att öka sina marknader och därmed sina vinster.¹⁶¹

Våld och hot om våld förekommer även frekvent inom den brottslighet som har rasistiska och främlingsfientliga förtecken. Här används våldet och hotet som ett medel i den politiska och ideologiska kampen. Det är förhållandevis ganska få personer som är medlemmar i främlingsfientliga och rasistiska organisationer. Den brottslighet som förekommer inom dessa organisationer är dock mycket allvarlig. Ett gemensamt drag för dessa grupper är deras benägenhet att ta till våld och hot för att främja sina intressen. Denna form av kriminalitet riktar sig inte enbart mot enskilda medborgare utan även mot samhället som sådant. På sikt kan en utveckling i riktning mot ökat våld från dessa grupper leda till hot mot rättssystemet och de demokratiska institutionerna.¹⁶²

För att en kriminalisering skall anses befogad krävs att gärningen typiskt sett kränker eller hotar ett rättsligt erkänt intresse eller ett värde som kan konkretiseras. Gärningsmannen skall kunna anses moraliskt ansvarig för gärningen. Kriminaliseringen skall vara generell och får inte rikta sig mot enskilda fall eller individuella personer. Brottsstyperna måste vara definierade i lag och det krävs att de är begripliga och konkret definierade. Kriminaliseringen får ej ske retroaktivt och straffskalans utformning bör återspegla graden av förkastlighet hos brottstypen. Repressionsnivån bör inte heller vara högre än vad som krävs för att hålla brottsligheten på en tolerabel nivå.¹⁶³

Vidare krävs det att kriminaliseringen riktar sig mot ett beteende som kan föranleda påtaglig skada eller fara och att detta beteende inte kan motarbetas på annat sätt. Att endast dessa gärningar skall kriminaliseras beror på intresset av att det straffrättsliga systemet skall uppfattas som legitimt. Skulle medborgarna i samhället uppleva att gärningar som saknar straffvärde är kriminaliserade finns risken att medborgarna struntar i lagen. Det krävs dock för att straffrättsystemet skall uppfattas som legitimt att de gärningar som uppfattas som straffvärda verkligen är kriminaliserade. Lagstiftaren måste uppmärksamma förändringar i samhället och vara beredd att vid behov anpassa den straffrättsliga lagstiftningen.

Ytterligare ett krav är att införandet av en kriminalisering är någorlunda effektivt. I kravet på effektivitet ligger bl a att det skall vara möjligt att i praktiken upprätthålla kriminaliseringen. Polis och åklagare måste ha en reell möjlighet att

¹⁶¹ Ds 1997:51, s. 151.

¹⁶² SOU 2000:88, s. 170.

¹⁶³ Örnemark-Hansen (1998), s. 82 f.

väcka åtal. Rättsväsendet måste å sin sida ha resurser för att klara av den ytterligare belastning som en ny kriminalisering innebär.

Det ställs vidare krav på förutsebarhet. Det innebär att en kriminalisering skall vara utformad på ett begripligt och precist sätt. Straffbestämmelsen måste ha ett sådan innehåll att det är möjligt för den enskilde medborgaren att följa lagens krav, han skall även kunna förutse vilken reaktion som kan följa då en överträdelse av lagen begås.¹⁶⁴

5.3 Internationella åtaganden

Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet ansåg, såsom regeringen¹⁶⁵, att den dåvarande svenska lagstiftningen var tillräcklig för att Sverige skulle uppfylla de åtaganden som följer av den gemensamma åtgärden. De svenska reglerna om medverkan uppfyller de krav som ställs i det första alternativet gällande kriminalisering (artikel 2.1 a EGT 98/L 351/01)¹⁶⁶. De former av gärningar som beskrivs i artikeln är enligt svensk rätt att se som främjande.¹⁶⁷

Den gemensamma åtgärdens definition av begreppet kriminell organisation bygger på att det handlar om brott som bestraffas med frihetsberövande eller frihetsberövande säkerhetsåtgärd på upp till minst fyra år eller strängare straff.¹⁶⁸ Detta medför att tillämpningsområdet för den gemensamma åtgärden kommer att skifta från land till land beroende på de nationella straffskalornas utformning. Det är dock diskutabelt om det inte föreligger en skyldighet för medlemsländerna att kriminalisera huvuddelen av de brott som räknas upp i det dokument vartill det hänvisas i artikel 1. Risken är annars att syftet med åtgärden inte uppfylls. För Sveriges del föreskrivs det för många av de uppräknade brotten lägre maximistraff än fängelse i fyra år. T ex gäller detta narkotikabrott som inte är grovt, liksom varusmuggling av narkotika som inte är grov och stöld, bedrägeri och utpressning som inte är av den grova sorten. Det kan dock diskuteras om avsikten med den gemensamma åtgärden är att brottslighet av denna sort skall omfattas. Syftet med åtgärden är att få bukt på den organiserade brottsligheten som är av mera kvalificerat slag och inte brott av mer ordinärt slag. Brott som begås i organiserade former bedöms enligt svensk rätt regelmässigt som grova brott och kommer därför att omfattas av den gemensamma åtgärden. Kommittén gjorde därmed den bedömningen att det inte skulle krävas några lagändringar för att Sverige skulle uppfylla sina åtaganden.¹⁶⁹

¹⁶⁴ SOU 2000:88, s. 171 f. och prop. 1994/95:23.

¹⁶⁵ Se kapitel 4.3.3.1.1.

¹⁶⁶ Se kapitel 4.3.3.1.

¹⁶⁷ SOU 2000:88, s. 173.

¹⁶⁸ Artikel 1, EGT 98/L 351/01.

¹⁶⁹ SOU 2000:88, s. 174.

Gällande den FN-konvention som då var under utarbetande¹⁷⁰ gjorde kommittén den bedömningen att svensk lagstiftning skulle uppfylla även dessa krav som kunde följa med ett tillträde, detta då konventionen förväntades få stora likheter med EU:s gemensamma åtgärd.¹⁷¹

Då Sveriges dåvarande internationella åtaganden inte ställde något krav på att det infördes särskilda regler om straffansvar för aktivt deltagande i organisationer som sysslar med organiserad brottslighet, behövde dessa åtaganden inte finnas i åtanke vid avgörandet av om och hur en eventuell sådan kriminalisering skall utformas.¹⁷²

5.4 Kommitténs synpunkter och slutsatser¹⁷³

5.4.1 Allmänna synpunkter

Medverkansansvaret är i svensk rätt relativt vidsträckt. Även en person som endast i liten utsträckning har bidragit till ett brotts uppkomst kan drabbas av straffansvar.

Förberedelsebestämmelserna var dock inte lika heltäckande som medverkansansvaret, men där pågick en utredning inom Justitiedepartementet som syftade till att undanröja den ofullständighet som då rådde.

Att det svenska straffrättsystemet bygger på individuellt straffansvar kan i vissa fall leda till svårigheter då det gäller att förhindra och lagföra brott som begås i organiserade former. Då det gäller denna form av brottslighet är det svårt att visa vem inom sammanslutningen som är straffrättsligt ansvarig. Svårigheterna är i stor utsträckning av utredningsteknisk och straffprocessuell karaktär. En grundläggande fråga är om kriminalisering av aktivt deltagande i dessa organisationer är en verksam åtgärd för att beivra dessa former av brottslighet.

Som tidigare påpekats krävs att en kriminalisering endast tar sikte på gärningar som är straffvärda. Enligt kommittén innebar detta krav att kriminalisering inte kunde komma i fråga beträffande organisationer som inte sysslar med någon allvarlig brottslighet. Vidare innebar detta krav att man inte kunde straffbelägga allt deltagande eller stöd till sådana organisationer. T ex kunde det inte bli aktuellt att kriminalisera handlingar som saknar påtaglig betydelse för organisationens verksamhet. Resultatet skulle i sådana fall bli detsamma som att kriminalisera

¹⁷⁰ Nu gällande konvention A/RES/55/25.

¹⁷¹ SOU 2000:88, s. 174.

¹⁷² SOU 2000:88, s. 175.

¹⁷³ SOU 2000:88, s. 176-183.

medlemskap i dessa organisationer. För att en handling skall vara straffvärd bör därför krävas att handlingen antingen direkt eller indirekt gynnar brottsligheten.

Först och främst bör personer i ledande ställning ha ett straffrättsligt ansvar. Även personer som på olika sätt lämnar stöd till dessa organisationer bör få vidkännas ansvar. Det kan t ex gälla stöd genom uthyrning av lokaler som kan nyttjas av sammanslutningen eller stöd genom ekonomiska bidrag. För ansvar krävs dock att stödet lämnas med vetskap om sammanslutningens karaktär. Under vissa förutsättningar kan lämnade av sådant stöd idag utgöra straffbar medverkan eller förberedelse till brott. Frågan var dock om det straffbara området borde utvidgas genom kriminalisering så att man kunde komma åt förfaranden som idag inte är möjligt.

5.4.2 Hur skulle en eventuell kriminalisering kunna utformas?

En eventuell kriminalisering borde enligt kommittén ta sikte på enbart sådana förfaranden som kommittén funnit särskilt straffvärda. Viktigt är att en kriminalisering träffar dessa förfaranden samtidigt som det tillgodoser kraven på effektivitet och rättssäkerhet. Kommittén utformade en modell som underlag för övervägandena om en kriminalisering borde införas. Enligt denna modell skulle straffbestämmelserna kunna skrivas in i en ny 6 a § i 23 kap. BrB och ges följande lydelse:¹⁷⁴

Den som i ledande ställning inom en sammanslutning där allvarlig brottslig verksamhet förekommer, underlåter att göra vad som skäligen kan begäras för att verksamheten skall upphöra, döms för *underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Den som lämnar ekonomiskt bidrag, upplåter hus, del av hus eller mark eller lämnar annat liknande stöd till en sammanslutning av sådant slag som anges i första stycket döms, om stödet inte är att anse som obetydligt, för *främjande av brottslig verksamhet* till böter eller fängelse i högst två år. Vad nu sagts skall dock inte gälla, om ansvar kan dömas ut enligt en annan bestämmelse i denna balk eller i annan lag eller författning.

¹⁷⁴ SOU 2000:88, s. 180.

5.4.3 Bör en utvidgning av det kriminaliserade området ske?

En utvidgning av angivet slag skulle utgöra en komplettering till de nuvarande reglerna om medverkan, förberedelse och stämpling till brott. Därmed skulle en sådan kriminalisering få ett förhållandevis begränsat tillämpningsområde och komma att tillämpas relativt sällan.

Vidare ansåg kommittén att det kunde väntas bli svårigheter i bevishänseende. Detta då den föreslagna modellen innehåller många rekvisit och dessa ska vara täckta av uppsåt för att ansvar skall kunna utdömas.

Ur effektivitets- och rättssäkerhetssynpunkt är det vidare av stor vikt att det straffbara området är klart och precist avgränsat. När det gäller kravet på att den allvarliga brottsliga verksamheten skall ha en klar anknytning till organisationen eller sammanslutning ansåg kommittén att det kunde förutses bli tillämpningsproblem. Den exakta innebörden av det aktivitetskrav som uppställs i bestämmelsen om underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet var inte heller helt klar. Dessa gränsdragningsproblem var dock inte större än att kriminaliseringen kunde anses acceptabel ur rättssäkerhetssynpunkt. Tillsammans med tidigare nämnda bevisvärigheter kunde dessa problem dock befaras leda till att kriminaliseringen inte blev tillräckligt effektiv. Dessa svårigheter skulle kunna leda till att åtal endast sällan kunde väckas eller att då åtal väcktes, fällande domar endast i undantagsfall blev resultatet.

En annan effekt av kriminaliseringen kunde bli att organisationer som idag har en tämligen öppen och tydlig organisationsstruktur övergår till "underjordisk" verksamhet eller i vart fall försöker organisera sig på ett sådant sätt att det blir svårt att identifiera personer som innehar en ledande ställning inom sammanslutningen. En sådan utveckling skulle kunna förhindra en positiv effekt av kriminaliseringen och leda till att dessa organisationer och sammanslutningar blir svårare att kontrollera.

Enligt kommittén skulle en kriminalisering av den föreslagna modellen inte innebära en sådan begränsning av föreningsfriheten som förutsätter att en ändring i RF måste vidtas. En annan fråga är dock om en sådan reglering skulle kunna innebära att möjligheterna till politisk opinionsbildning inskränks på ett icke acceptabelt sätt. Det finns idag sammanslutningar som för att uppnå politiska mål använder sig av metoder som är brottsliga och genomför sina aktioner i organiserade former. De brottsliga gärningarna ska naturligtvis beivras men något ingripande mot själva deltagandet i eller stöd till sådana sammanslutningar bör inte komma i fråga. Ett sådant ingripande skulle innebära att möjligheterna till politisk opinionsbildning kringskärs på ett sätt som inte är acceptabelt i ett demokratiskt samhälle. I straffbestämmelsen anges i och för sig att det skall vara fråga om allvarlig brottslig verksamhet för att bestämmelsen skall bli tillämplig. Detta

innebär att bestämmelsen i de flesta fall inte skulle bli tillämplig på dessa organisationer. Om organisationerna använder sig av handlingar av kvalificerat brottslig karaktär kan dock bestämmelsen bli tillämplig. Det är därför inte möjligt att bortse från risken för att kriminaliseringen kan leda till resultat som inte är önskvärda i ett demokratiskt samhälle.

Sammanfattningsvis ansåg därför majoriteten av kommittén att övervägande skäl talade för att en kriminalisering gällande deltagande i eller stöd till organisationer som sysslar med organiserad brottslighet inte borde införas.

5.4.4 Reservationer och särskilda yttranden¹⁷⁵

Minoriteten i kommittén¹⁷⁶ ansåg att övervägande skäl talade för att det kriminaliserade området borde utvidgas. Minoriteten var överens med majoriteten vad gäller de allmänna utgångspunkterna för en kriminalisering, samt frågan om vilka förfaranden som bör träffas av ett utvidgat straffansvar och vilken lagteknisk lösning för en sådan utvidgning som är den lämpligaste. Minoriteten var dock ej överens med majoriteten angående de farhågor som de befarade gällande att en eventuell kriminalisering ej skulle bli effektiv och att en sådan kriminalisering skulle kunna leda till att möjligheterna till politisk opinionsbildning kringkars på ett otillbörlig sätt.

Ansvar för underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet, samt för understödjande av brottslig verksamhet förutsätter att det är fråga om en sammanslutning där allvarlig brottslig verksamhet förekommer. Den brottsliga verksamheten skall ha en klar koppling till sammanslutningen. En sådan koppling föreligger, enligt minoriteten, när sammanslutningen har som syfte att gemensamt begå brott. När sammanslutningen har ett annat syfte kan anknytningen bestå i att ett motiv för brottsligheten är att främja detta syfte. Ett krav är dock att brottsligheten begås av personer som är knutna till sammanslutningen. Som exempel kan nämnas rasistiska organisationer som fortlöpande gör sig skyldiga till brott med rasistiska förtecken eller djurrättsaktivister som utför brottslig verksamhet riktad mot pälsubutiker, charkuteributiker o s v. Även när anknytningen till sammanslutningen är ägnad att underlätta utförandet av den brottsliga verksamheten bör ett tillräckligt samband mellan sammanslutningen och brottsligheten anses föreligga. I Sverige föreligger ett sådant samband då det gäller mc-gängen och den brottslighet som är knuten till dessa organisationer.

I uttrycket allvarlig brottslig verksamhet ligger också ett krav på att de brottsliga handlingarna skall ha en viss frekvens och omfattning. Allvarlig brottslig verksamhet endast vid något enstaka tillfälle i anslutning till en sammanslutning är inte tillräckligt för att ansvar enligt dessa bestämmelser skall kunna utkrävas. Hur

¹⁷⁵ SOU 2000:88, s. 287-296.

¹⁷⁶ Martin Borgeke, Michael Anefur, Siw Persson och Gunnel Wallin.

lång tid brottsligheten måste ha pågått är beroende av den frekvens med vilken brotten begåtts. Om aktivitetsnivån är mycket hög bör det, enligt minoriteten, räcka med någon månad för att det skall vara att betrakta som allvarlig brottslig verksamhet.

Enligt minoriteten skulle en straffbestämmelse om underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet och främjande av brottslig verksamhet utgöra en angelägen komplettering av de nuvarande reglerna om medverkan, förberedelse och stämning till brott och underlåtenhet att avslöja eller hindra brott. Ansvar för underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet skulle innebära större möjligheter att utkräva straffansvar i de fall där det finns tillräcklig bevisning för att allvarlig brottslighet har begåtts i anslutning till en sammanslutning, men där det med dagens regler inte är möjligt att utpeka någon enskild person inom sammanslutningen som skall hållas ansvarig.

Bevisproblemen skulle, enligt minoriteten, inte bli större än att straffbestämmelsen kunde förväntas bli effektiv i den mening att den skulle kunna tillämpas och leda till fällande domar. Den skulle även förväntas få en preventiv effekt.

När det gäller avgränsningen av det straffbara området ansåg minoriteten att problemen inte var mer betydande än att regleringen får anses fullt godtagbar från rättssäkerhetssynpunkt och därmed tillgodose de krav som legalitetsprincipen ställer.

Då det gäller frågan om en eventuell kriminalisering skulle kringskära möjligheterna till politisk opinionsbildning på ett otillbörligt sätt ansåg minoriteten att det i bestämmelsen uppställda kravet på att det skall vara fråga om allvarlig brottslig verksamhet medför att bestämmelsen inte skulle bli tillämplig när det gäller sådana sammanslutningar som för att uppnå politiska mål använder sig av metoder som är brottsliga. Minoriteten ansåg vidare att det inte finns någon anledning att slå vakt om organisationer och sammanslutningar som bedriver politisk opinionsbildning genom brottslighet av mera kvalificerat slag.

Sammanfattningsvis ansåg minoriteten att övervägande skäl talar för att straffbestämmelserna om underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet och främjande av brottslig verksamhet skall införas i BrB.

6 Framtida perspektiv

6.1 Är nuvarande lagstiftning tillräcklig för att bekämpa den organiserade brottsligheten och för att uppfylla rådets gemensamma beslut och FN-resolutionen?

Sveriges lagstiftningsmetod för att förhindra rasistiska organisationer går ut på att försvåra för dessa organisationer att verka, t ex genom förbudet ”hets mot folkgrupp”. Rasistiska organisationer förhindras på detta sätt att propagera genom att var och en som sprider deras budskap kan straffas.

Vidare är medverkansansvaret relativt vidsträckt i svensk rätt. Även den som endast i liten utsträckning har bidragit till uppkomsten av en huvudgärning kan drabbas av straffansvar.

Den förutvarande förberedelsebestämmelsen var gammalmodig till sin utformning och motsvarade inte de krav som ställs på en heltäckande reglering. Inom Justitiedepartementet bedrevs ett arbete som syftade till att undanröja den ofullständighet som förut rådde på området. Proposition¹⁷⁷ lades fram och den nya förberedelsebestämmelsen trädde i kraft den 1 juli 2001.

Att svensk straffrätt bygger på individuellt ansvar leder dock till att särskilda svårigheter uppstår då det gäller ansvar för brott som begås i organiserade former eller har anknytning till organiserad brottslig verksamhet. I dessa fall är det ofta svårt att reda ut vem inom den aktuella sammanslutningen som är straffrättsligt ansvarig. Dessa problem är särskilt framträdande då organisationen är hierarkiskt uppbyggd och stark lojalitet råder mellan medlemmarna.¹⁷⁸

Ett av de stora problemen idag är att komma åt de personer som njuter frukten av den brottsliga verksamheten, t ex personer som tar emot betalning för tjänster och varor som åtkommit på brottslig väg, utan att ifrågasätta pengarnas ursprung, trots att det på goda grunder kan tänkas att det inte är lagligt. Ett annat stort problem är de personer som intar ledande ställning inom en sammanslutning där allvarlig brottslig verksamhet förekommer. De är sällan med och utför de kriminella gärningarna utan delegerar ut arbetsuppgifterna till personer lägre ner i hierarkin. Detta medför att det blir svårt att binda dem till brottet.

¹⁷⁷ Prop. 2000/01:85.

¹⁷⁸ SOU 2000:88, s. 176.

Som jag tidigare redogjort för¹⁷⁹ ansåg kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet m.m. att den nuvarande svenska lagstiftningen är tillräcklig för att Sverige skall uppfylla sina internationella åtaganden.

6.2 Vilken funktion skulle en kriminalisering av aktivt deltagande i brottsorganisationer kunna fylla?

Kriminalisering av aktivt deltagande istället för ett förbud mot organisationen skulle medföra att det saknar betydelse vilken organisatorisk form sammanslutningen har. Det räcker att det är fråga om en grupp av personer som hålls samman av ett gemensamt syfte. Det krävs dock att det är fråga om mer än en enda sammankomst.¹⁸⁰

Genom en sådan bestämmelse kommer ansvar att drabba även den som, utan att själv göra sig skyldig till vare sig straffbar anstiftan till eller delaktighet i sådan organiserad brottslighet som avses, tar del i sammanslutningens verksamhet genom att stödja den med ekonomiska medel eller genom att upplåta lokaler till den.

Detta kan vara ett effektivt sätt att förhindra organiserad brottslighet. Vid husrannsakingar hos organisationerna påträffas ofta noggranna förteckningar över bidragsgivare¹⁸¹. Genom dem kan polisen hitta uppgifter som leder dem till personer som främjar verksamheten genom ekonomiska medel. Dock kan det befaras att organisationerna, vid en ändring av lagstiftningen, slutar föra förteckningar över bidragsgivarna, eller förvarar dessa förteckningar på andra, säkrare ställen.

En kriminalisering av stöd till kriminella sammanslutningar skulle inte strida mot föreningsfriheten. Föreningsfriheten kan nämligen inte anses omfatta rätt att ekonomiskt eller på annat sätt stödja en sammanslutning som man inte är ansluten till.¹⁸²

¹⁷⁹ Se avsnitt 5.3.

¹⁸⁰ SOU 1991:75, s. 121.

¹⁸¹ SOU 1991:75, s. 120.

¹⁸² SOU 1991:75, s. 118 f.

6.2.1 Hur skulle en sådan kriminalisering kunna utformas?

6.2.1.1 Straffbestämmelse liknande koppleri och dobbleri

Ett alternativ är att utforma en straffbestämmelse om främjande av brottslig verksamhet på liknande sätt som främjande av koppleri¹⁸³ och främjande av dobbleri¹⁸⁴. Straffbestämmelsen skulle kunna utformas enligt följande:

Får den som med nyttjanderätt har upplåtit en lokal eller lägenhet vetskap om att den helt eller till väsentlig del används för brottslig verksamhet och underlåter han att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lokalen/lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar för *främjande av brottslig verksamhet*.

Grund för uppsägning av lägenhet finns i JB¹⁸⁵ som stadgar att hyresrätten är förverkad och hyresvärden berättigad säga upp avtalet att upphöra i förtid om lägenheten helt eller till väsentlig del används för sådan näringsverksamhet eller liknande verksamhet som är brottslig eller där brottsligt förfarande ingår till en inte oväsentlig del. Motsvarande bestämmelse finns i BL.¹⁸⁶

Bestämmelsen skulle ha som syfte att möjliggöra ingripande mot den som efter det att han hyrt ut en lokal/lägenhet får vetskap om att den används för brottslig verksamhet. Lagrummet skulle öka möjligheterna att ingripa mot de personer som i vissa fall underlättar för de brottsliga organisationerna att bedriva sin verksamhet utan att för den skull delta direkt i den brottsliga verksamheten.¹⁸⁷

Både upplåtelse av nyttjanderätt av lägenhet mot vederlag och benefik upplåtelse skulle omfattas av lagrummet. Lägenheten kan vara bostadslägenhet eller lägenhet som upplåtits för annat ändamål.

Om uthyraren får vetskap om att lokalen/lägenheten används för brottslig verksamhet skall han, för att undslippa ansvar, skäligen göra vad som kan begäras av honom för att få upplåtelsen att upphöra. Först och främst kan begäras att hyresvärden säger upp lokalen/lägenheten i enlighet med stadgandet i JB 12:42. Uthyraren kan även undgå ansvar genom att förmå hyresgästen att upphöra med den brottsliga verksamheten (vilket kanske dock är mindre troligt). I bestämmelsen stadgas nämligen att för ansvar krävs att den brottsliga verksamheten fortsätter eller återupptas sedan hyresvärdens skyldighet att se till att hyresavtalet upphör har inträtt.¹⁸⁸

¹⁸³ BrB 6:82 st.

¹⁸⁴ BrB 16:18.

¹⁸⁵ JB 12:42 1 st. p.9.

¹⁸⁶ BL 7:18 8 p.

¹⁸⁷ Holmberg m fl, del I, s. 292. och del II, s. 325.

¹⁸⁸ Holmberg m fl, del I, s. 293.

För att hyresvärden skall kunna säga upp avtalet med hyresgästen krävs att han kan styrka att brottslig verksamhet förekommer. Enklast är, om hyresvärden saknar klara bevis, att han avger en anmälan till polisen . Om en fällande dom blir resultatet av anmälan kan hyresvärden därefter säga upp avtalet.¹⁸⁹

För ansvar krävs visshet från hyresvärdens sida att loaklen/lägenheten används för brottslig verksamhet. Endast misstanke om verksamheten är inte tillräckligt för ansvar. Den som endast misstänker att loaklen/lägenheten används för brottslig verksamhet har ingen skyldighet att söka skaffa sig visshet därom, t ex genom polisanmälan.¹⁹⁰

6.2.1.2 Bestämmelser liknande dem som finns i USA

Om två eller fler personer kommer överens om att begå brott kan var och en av dem i USA dömas för conspiracy. Förutom överenskommelsen krävs att någon konkret åtgärd har vidtagits i syfte att förbereda de brottsliga gärningarna. Denna åtgärd behöver dock inte vara brottslig i sig.

Enligt praxis¹⁹¹ är samtliga deltagare i en conspiracy ansvariga för de brott som var och en av dem begår inom ramen för överenskommelsen. För att en deltagare skall komma undan ansvar som någon av de övriga begår krävs att brottet faller helt utanför ramen för överenskommelsen eller att brottet inte kunnat förutses som en nödvändig eller naturlig konsekvens av den brottsliga överenskommelsen.

Conspiracy har dock ansetts otillräcklig för att få bukt med problemen med den organiserade brottsligheten, speciellt när det gäller att komma åt de personer som sitter längst upp i hierarkin och njuter frukten av den brottsliga verksamheten. Därför har man i USA infört *the Racketeer-Influenced and Corrupt Organizations Act* (RICO). RICO består av flera bestämmelser som ursprungligen utformades i syfte att komma åt de maffia-liknande företagen i USA. Lagstiftningen har dock med tiden kommit att tillämpas på flera olika organisationer och sammanslutningar. Lagstiftningen innehåller bestämmelser som gör att det blir olagligt att på något sätt delta i användandet av medel som åtkommit genom verksamhet som bygger på svindleri eller gangsterverksamhet. Några av de brott som räknas hit är kidnappning, rån, mord, narkotikabrott, utpressning, olaglig spelverksamhet, penningförfalskning, bedrägerier och andra allvarliga brott. RICO innehåller även förbud mot direkt deltagande i dessa aktiviteter.

¹⁸⁹ Holmberg m fl, del I, s. 293 f.

¹⁹⁰ Holmberg m fl, del I, s. 293 f.

¹⁹¹ Pinkerton v. United states, 1946.

För ansvar krävs att åklagaren kan påvisa att;

- 1) ett företag föreligger
- 2) företaget är inblandat i eller påverkar näringsverksamhet över statsgränser
- 3) den åtalade varit anställd eller anknuten till företaget
- 4) den åtalade deltagit, direkt eller indirekt, i företagets affärer
- 5) deltagandet skett genom medverkan i en serie allvarliga brott inom en viss tidsrymd.¹⁹²

6.2.1.3 Förslag från den svenska kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet

Som jag tidigare redogjort för¹⁹³ skulle kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet m.m. redogöra för huruvida straffansvar för underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet, samt främjande av brottslig verksamhet var en framkomlig väg i kampen mot den organiserade brottsligheten.

Ansvar för underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet skulle enligt förslaget drabba den som i ledande ställning inom en sammanslutning, där allvarlig brottslig verksamhet förekommer, underlåter att göra vad som skäligen kan begäras av honom för att verksamheten skall upphöra.

Ansvar för främjande av brottslig verksamhet skulle åläggas den som lämnar ekonomiskt bidrag, upplåter hus, del av hus eller mark eller lämnar annat liknande stöd till en sammanslutning av sådant slag som anges i första stycket. Gränsen skulle gå vid stöd som inte är obetydligt.

Ansvar skulle dock inte utdömas i den mån ansvar kunde utdömas enligt en annan bestämmelse i BrB eller i annan lag eller författning.¹⁹⁴

6.2.1.4 Förslag i enlighet med SOU 1991:75

Utredningen för åtgärder mot etnisk diskriminering föreslog, såsom jag tidigare redogjort för¹⁹⁵, i sitt delbetänkande att en brottsbestämmelse om *organiserad rasism* och *stöd åt organiserad rasism* skulle införas.¹⁹⁶

Enligt förslaget skulle den straffbara gärningen bestå i deltagande i rasistiska organisationer och sammanslutningar. Varje form av deltagande skulle omfattas av

¹⁹² SOU 2000:88, s. 161 f.

¹⁹³ Se avsnitt 5.1.

¹⁹⁴ SOU 2000:88, s. 180.

¹⁹⁵ Se avsnitt 4.2.1.

¹⁹⁶ SOU 1991:75, s. 117.

bestämmelsen, även passivt medlemskap skulle vara att betrakta som deltagande. Bildande av rasistiska sammanslutningar skulle likaså vara straffbart, så även bidrag genom ekonomiska medel eller uthyrning av lokaler.¹⁹⁷

För ansvar skulle krävas uppsåt omfattande alla objektiva omständigheter. Gärningsmannen måste ha känt till vilken typ av organisation eller sammanslutning som han deltagit i eller stött.¹⁹⁸

6.3 Är ett förbud mot organisationerna en framkomlig väg?

6.3.1 Vilka negativa konsekvenser skulle ett förbud medföra?

Ett förbud – särskilt förbud som inte går att upprätthålla i praktiken - skulle kunna medföra att de kriminella organisationerna och sammanslutningarna får ökad uppmärksamhet. Ingripanden mot dem kan av grupperna uppfattas som spännande och ge allmänheten en förvrängd bild av deras betydelse. Ett förbud kan även uppmuntra organisationerna till underjordisk verksamhet och därigenom blir verksamheten farligare och svårare att kontrollera. Erfarenheter från andra länder som infört ett förbud visar att en förbudsreglering inte är särskilt verksam i kampen mot den organiserade brottsligheten. Därutöver talar principiella aspekter mot en lagstiftning. Att göra inskränkningar i föreningsfriheten kräver noggranna övervägningar.¹⁹⁹

Svensk lagstiftningstradition kräver dessutom att en kriminalisering uppfyller höga rättssäkerhetskrav vad gäller förutsägbarhet och avgränsning av det förbjudna området. I svensk lagstiftning saknas det i stort sett bestämmelser som reglerar enskilda sammanslutningar och det ställs låga krav för att en sammanslutning skall uppnå rättskapacitet. Detta medför att det knappast går att konstruera ett generellt och samtidigt effektivt förbud ens mot sammanslutningar som nått sådan grad av stadga att de erhållit rättskapacitet.²⁰⁰

Avsaknaden av lagstiftning om ideella föreningar medför att det inte finns något regelsystem att infoga ett förbud mot kriminella organisationer i. Det finns ingen granskning från samhällets sida av stadgar eller förekomst av styrelse. Det finns inte heller några register eller någon myndighet som har kontroll över de ideella föreningar som finns i landet. Detta medför att det är mycket lätt för en ideell förening att ombilda sig och erhålla en ny identitet. Det räcker med att föreningen

¹⁹⁷ SOU 1991:75, s. 119 f.

¹⁹⁸ SOU 1991:75, s. 124.

¹⁹⁹ SOU 1991:75, s. 63.

²⁰⁰ SOU 1991:75, s. 103.

antar nya stadgar och väljer ny styrelse. Ett generellt förbud mot kriminella organisationer skulle därför inte gå att upprätthålla i praktiken. Det skulle i stället snarare leda till att kampen mot den organiserade brottsligheten lätt skulle kunna förlöjligas. Domstolarna skulle säkert, mot bakgrund av den stora betydelse som föreningsfriheten innebär i Sverige, tolka förbudsstadgandet så snävt som möjligt och kräva omfattande bevisning om att sammanslutningen verkligen uppfyller definitionen av en brottsorganisation. Resultatet skulle bli att åklagare nästan aldrig skulle finna det mödan värt att väcka åtal. Få åtal och friande domar skulle i sin tur bidra till att allmänheten såg rättssystemet som misslyckat och samtidigt ge klartecken till de kriminella organisationerna att fortsätta sin verksamhet.²⁰¹

Slutligen, människor som vill träffas kan inte effektivt avhållas från det genom ett förbudsstadgande.

6.3.2 Vilka positiva konsekvenser skulle ett förbud medföra?

Det blir svårare för människor att ansluta sig på ett formellt sätt till organisationer och sammanslutningar som är förbjudna. Samhället omöjliggör för sammanslutningarna att få bredd och samhälleligt genomslag genom att de inte längre kan uppträda offentligt och använda de resurser som samhället annars vanligen har att erbjuda, t ex radio, TV, tidningar och offentliga lokaler. Att bli medlem blir inte längre oproblematiskt eftersom det kan få rättsliga konsekvenser. Att bli medlem innebär att man tar avstånd från samhället och de värderingar och principer som samhället står för. En förbudslagstiftning visar att samhället klart tar avstånd från dessa organisationer och det de står för och har stor betydelse som symbollagstiftning. Lagstiftningen blir en viktig markering till medborgarna om vilka värderingar som bör råda i samhället. Om lagstiftningsåtgärden ses från denna synpunkt ter den sig inte bara lämplig utan till och med önskvärd.²⁰²

6.3.3 Hur kan en sådan kriminalisering utformas?

Först och främst måste en definition på vad som utgör organiserad brottslighet slås fast. Såsom jag redogjort för tidigare²⁰³ finns det flera definitioner på detta område. Den gemensamma åtgärden från europeiska rådet om att göra deltagande i kriminella organisationer straffbart stadgar i artikel 1 att en kriminell organisation är en strukturerad sammanslutning, inrättad för begränsad tid av mer än två personer som handlar i samförstånd för att begå brott som bestraffas med frihetsberövande eller en frihetsberövande säkerhetsåtgärd på upp till minst fyra år

²⁰¹ SOU 1991:75, s. 107.

²⁰² SOU 1989:14 del II, s. 61 f.

²⁰³ Se avsnitt 2.1.

eller ett strängare straff oavsett om brotten är ett mål i sig själv eller ett medel att erhålla materiella fördelar och i förekommande fall ett sätt att otillbörligt påverka offentliga myndigheters verksamhet.²⁰⁴

För att kunna fastställa vilka organisationer som omfattas krävs alltså en definition som utgångspunkt. Om, i en eventuell straffbestämmelse i Sverige, utgångspunkt tas i den definition som antagits av Europeiska rådet kommer kriminell organisation här i landet ej nödvändigtvis vara detsamma som kriminell organisation i andra europeiska medlemsländer, detta då straffskalorna skiljer sig länderna emellan. Syftet är dock att allvarlig brottslighet skall omfattas och de brott som avses i definitionen finns särskilt förtecknade i Europokonventionen.

För att en sammanslutning skall kunna förbjudas krävs vidare att sammanslutningen är identifierbar. Uppfyller en sammanslutning kraven för att betraktas som en ideell förening²⁰⁵ är den klart identifierbar och kan träffas av ett förbud. Att gå utanför organisationsbegreppet enligt föreningsrättsliga principer och försöka definiera andra lösligare sammanslutningar medför stora avgränsningsproblem. När får en grupp människor sådan stadga att gruppen, och inte individen, ger den karaktär? Möjligtvis kan gränsen dras då gruppen börjar framträda under ett visst namn eller under en viss symbol. Vidare måste gruppen ha ett visst mått av beständighet för att kunna betraktas som organisation och inte endast vara en grupp lösligt sammansatta människor som håller sammankomster då och då. Mötesfriheten är nämligen på samma sätt som föreningsfriheten grundlagsskyddad, men kan inte generellt begränsas på samma grunder som när det gäller föreningsfriheten.²⁰⁶

Beviskraven för att kunna fälla någon till ansvar bör vara desamma som alltid inom straffrätten, d v s ställt utom allt rimligt tvivel.

Enligt tysk rätt är vissa typer av föreningar förbjudna och kan upplösas. Detta gäller föreningar med brottsligt syfte och föreningar med ett grundlagsstridigt syfte, t ex organisationer som arbetar för att motverka den demokratiska ordningen i samhället.²⁰⁷ Enligt nederländsk lag finns det möjlighet för åklagaren att förbjuda och upplösa en juridisk person om dess aktiviteter strider mot allmän ordning.²⁰⁸

²⁰⁴ EGT 98/L 351/01.

²⁰⁵ Angående kraven se avsnitt 2.4.1.

²⁰⁶ SOU 1989:14 del II, s. 69 f.

²⁰⁷ Grundgesetz artikel 9(2).

²⁰⁸ Grundwet artikel 140.2.

6.3.4 Strider det mot föreningsfriheten?

Det kan hävdas att föreningsfriheten inte omfattar föreningar vilkas verksamhet eller ändamål strider mot strafflag eller grundläggande principer i landets författning.²⁰⁹

Vidare finns en möjlighet till inskränkning av föreningsfriheten i RF 2:12 och 2:14 2 st. De grundläggande fri- och rättigheterna i Sverige får begränsas genom lag endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle och begränsningarna får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och får ej heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning. Föreningsfriheten får begränsas endast då det gäller sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg eller av visst etniskt ursprung.

Genom att tillägga att föreningsfriheten får begränsas då det gäller sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär, *kriminell* eller liknande natur skulle stöd finnas i RF 2:14 2 st för en inskränkning. På detta sätt kan det försäkras att förbudet inte strider mot grundlagen.

6.4 Finns det några alternativ?

En möjlig väg att gå för att minska antalet sammanslutningar som sysslar med organiserad brottslighet är att minska rekryteringsbasen för organisationerna. Detta kan ske genom satsningar på ungdomar för att förse dem med alternativ till den sorts liv och samhörighet som dessa organisationer kan erbjuda. Det handlar med andra ord om att ge ungdomar i riskzonen en bättre uppväxtmiljö och bättre förutsättningar för framtida arbete och bostad.²¹⁰

Ett ökat internationellt polissamarbete är ett annat sätt att minska den internationella organiserade brottsligheten. Polisen runt om i Europa har byggt upp nätverk med handläggare och kontaktpersoner som står i daglig kontakt med varandra. Polisen i de skandinaviska länderna träffas ofta för att utverka strategier som motarbetar den organiserade mc-brottsligheten. Samarbete sker även med polis i de baltiska staterna. Detta för att underlätta ett erfarenhetsutbyte och för att möjliggöra en kartläggning av mc-klubbarnas kopplingar till andra

²⁰⁹ Jfr artikel 9 Grundgesetz. Politiska partier omfattas dock inte av artikeln utan de regleras i artikel 21 som säger att friheten att sammansluta sig inte gäller för revolutionära partier med författningsstridig målsättning eller verksamhet.

²¹⁰ Svedin (1999), s. 38.

brottsorganisationer. Även samarbete mellan tull och åklagarämbete vore ett effektivt medel för att motverka den internationella organiserade brottsligheten.²¹¹

Att öka beivringen av skatte- och bokföringsbrott verkar också vara ett effektivt sätt. Detta underlättar att få fällande domar mot högre uppsatta medlemmar inom organisationerna. Det är sällan dessa personer som avtjänar straff för brott som begås inom klubben. Att öka insatserna på skatte- och bokföringsbrott är därför en framkomlig väg till att få även dessa mer centrala medlemmar straffade. En specialgrupp bestående av polis, åklagare och skattemyndighet som kan undersöka bokföringsbrott och intäkter från brott hos dessa organisationer vore effektivt.²¹²

Rasism och främlingsfientlighet kan inte motarbetas framgångsrikt genom enbart lagstiftning. Det krävs grundläggande förändringar av människors föreställningar om varandra för att få bukt med problemen. Genom uppfostran, utbildning och information till ungdomar i landet får de nya kunskaper, insikt och förståelse för varandra. När lagstiftning ändå tillgrips skall det fungera som komplement till andra och viktigare åtgärder. Lagstiftning kan dock vara bra som en symbolfunktion och för att markera samhällets avståndstagande.²¹³

²¹¹ Svedin (1999), s. 38 f.

²¹² Svedin (1999), s. 42 f.

²¹³ SOU 1991:75, s. 113 f.

7 Analys och slutsatser

Främjande genom aktivt deltagande i den brottsliga verksamheten

Om en person deltar aktivt i en organisation, med uppsåt om dess kriminella verksamhet, t ex genom att delta i planerandet av brott eller genom att arbeta för att få finansiärer till organisationen, kan han redan enligt dagens lagstiftning göra sig skyldig till brott. Om personen genom sitt aktiva deltagande främjar verksamheten kan han dömas till ansvar för antingen medverkan i form av anstiftan eller medhjälp eller för förberedelse eller stämpling. Det krävs inte att gärningsmannen deltar direkt i utförandet av det enskilda brottet som gärningsman eller i gärningsmannaskap. Om brottet inte fullbordas finns det möjlighet att döma för förberedelse eller försök. Även medverkan till försök är straffbart.

Främjande av den brottsliga verksamheten

Om en person upplåter lokaler eller stödjer verksamheten med ekonomiska medel blir det svårare, med dagens lagstiftning, att få personen fälld till ansvar. Om pengar skänks som allmänt stöd till verksamheten kan inte handlingen knytas till en viss bestämd brottslig gärning. Här är det frågan om ett främjande av hela den kriminella verksamheten. Det är ett mer passivt deltagande än i det föregående fallet.

Ansvar för förberedelse kräver att det har varit frågan om uppsåt att utföra eller främja brott. Med brott avses naturligtvis fullbordat brott i gärningsmannaskap. Det är dock högst tveksamt om med brott även kan förstås de osjälvständiga brottsformerna. Därmed omfattas inte förberedelse till förberedelse, stämpling eller medverkan. Uppsåtet behöver inte avse en viss bestämd gärning utan det räcker med uppsåt att brott av visst slag förr eller senare skall begås.

Ansvar för stämpling kräver, precis som vid förberedelse, att det är frågan om fullbordat brott. Stämpling till stämpling, förberedelse eller medverkan är inte straffbelagt. Uppsåtet vid stämpling måste hänföra sig till att brott av visst slag skall äga rum. Tid, plats och andra omständigheter måste inte vara bestämda vid gärningens utförande.

Då det gäller medverkan räcker det att någon annan har begått en rättsstridig gärning, det krävs inte att personen har begått ett brott. Därmed omfattas även medverkan till medverkan och medverkan till förberedelse, försök och stämpling. Uppsåtet (eller oaktsamheten) måste hänföra sig till både huvugärningen och medverkansgärningen. Om huvugärningen kräver uppsåt måste även den medverkande ha uppsåt, vid oaktsamhetsbrott räcker det med oaktsamhet hos den medverkande för att han skall förfalla till ansvar. Det är dock inte helt klart

hur pass individualiserad huvudgärningen måste vara. Dock behöver anstiftaren eller medhjälparen inte känna till exakt hur brottet skall gå till, det räcker att hans uppsåt täcker att rättsstridig gärning av visst slag skall utföras.

Vid dessa osjälvständiga brottsformer är det alltså tillräckligt att uppsåtet avser att brott av visst slag skall äga rum. Exakt hur gärningen skall gå till, samt tid och rum behöver inte omfattas av gärningsmannens uppsåt. Vid främjande av en verksamhet genom ekonomiska bidrag är det dock fråga om ett främjande av hela den brottsliga verksamheten och främjaren kan ej bindas till ett enskilt brott. Därmed föreligger inte förutsättningar för att döma främjaren till ansvar.

Att införa en bestämmelse där det stadgas att den person som med ekonomiska bidrag, eller genom att upplåta hus, stödjer brottslig verksamhet, skall dömas för främjande av brottslig verksamhet, skulle kunna medföra att de personer som med dagens lagstiftning inte kan fällas till ansvar kan straffas. Svårigheten ligger i att kunna definiera vad som utgör brottslig verksamhet. Som jag tidigare anført finns det ingen allmänt vedertagen definition och detta är naturligtvis ett krav om en sådan bestämmelse skall kunna införas. För att kunna döma någon för främjande av brottslig verksamhet måste det även kunna bevisas att brottslig verksamhet förekommer och att denna person hade uppsåt till detta. Bevissvårigheter är nog att vänta.

Främjande genom medlemskap

Att kriminalisera medlemskap i en kriminell organisation, såsom utredningen för åtgärder mot etnisk diskriminering föreslog då de ville kriminalisera bl a medlemskap i rasistiska organisationer, skulle strida mot svenska rättsprinciper. Enligt svensk rätt kan en person endast straffas för sitt eget handlande och det uppsåt som ligger en till last. Straffansvaret skall vara individuellt, någon kollektiv bestraffning skall inte finnas i svensk rätt. Visserligen skulle det kunna hävdas att den som är medlem i en kriminell organisation, och är medveten om dess kriminella verksamhet och att han genom att betala in medlemsavgift stödjer denna verksamhet, faktiskt döms för sitt eget handlande (främjandet) och det uppsåt som ligger honom till last (vetskapen om organisationens kriminella verksamhet och att hans bidrag främjar verksamheten). En gräns för ansvar för medverkan brukar dock gå vid vad som i litteraturen kallas för livets regel. Att med gillande min åse t ex ett slagsmål är alltför obetydligt för att utgöra ett främjande. Att inte bara stå passivt i närheten, utan på ett mer aktivt sätt ta del i eller påverka händelseförloppet kan däremot uppfattas som främjande. Detta skulle kunna appliceras även i fallet med medlemskap. Det skulle kunna argumenteras för att enbart erläggande av medlemsavgift är alltför obetydligt för att ett främjande skall föreligga. Det kan å andra sidan hävdas att det är just genom medlemsavgifterna som verksamheten kan fortgå. Med detta finansiella

stöd främjas verksamheten (vilket ju också är något som medlemmen ska ha uppsåt till för att bli ansvarig).

För att kunna införa ett förbud mot alla former av medlemskap i en kriminell organisation, aktivt som passivt, skulle det bli tvunget att göra en inskränkning i föreningsfriheten. Denna frihet är dock inte absolut och inskränkning kan göras med stöd av RF 2:12 och 14 såvitt gäller sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av folkgrupp av viss ras, med viss hudfärd eller av visst etniskt ursprung. Genom att göra ett tillägg att föreningsfriheten även får inskränkas såvitt gäller sammanslutningar som är av kriminell natur skulle stöd finnas för en sådan begränsning. En sådan åtgärd innebär dock ett stort ingrepp i den svenska föreningsfriheten som är ett av landets grundvalar. Begränsningen får inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet, något som jag anser att man kan ifrågasätta om den inte gör i detta fall. De flesta av de personer som är aktiva i dessa organisationer kan idag dömas enligt de osjälvtändiga brottsformerna medverkan, förberedelse och stämpling. Personer som, genom att endast erlägga medlemsavgift, främjar verksamheten kan vara svåra att komma åt med dagens lagstiftning. Samma problematik som ovan beskrivits, angående kriminalisering av främjande av brottslig verksamhet, uppstår dock i det fall en kriminalisering av medlemskap i dessa organisationer införs. Definitionsproblem uppstår gällande begreppet kriminell organisation. Bevissvårigheter gör att det blir svårt att få personer fällda i en rättegång. För att en kriminalisering skall införas krävs det att den kan förväntas bli effektiv och uppfyller de krav som rättssäkerheten ställer, något som jag anser är föga troligt.

Personer med ledande ställning inom brottsorganisationerna

De personer som är högst upp i hierarkin inom en brottsorganisationen kan enligt dagens lagstiftning dömas för medhjälp till brottet. Oftast är dessa personer inte med och utför själva brottet men har varit med vid planerandet och varit den person som ansvarat för arbetsfördelningen. Har det skett en arbetsfördelning kan även den person som deltagit i mindre mån dömas till ansvar. För att ett främjande skall föreligga räcker det att medverkansgärningen har övat inflytande på händelseutvecklingen i brottsfrämjande syfte. Det räcker med att styrka de andra i deras brottsliga beslut för att medhjälp skall anses föreligga. Svårigheterna i dessa fall är att kunna binda dessa personer vid brottet. Det är i bevishänseende det ofta brister. Det är svårt att få personer i dessa organisationer att prata då det råder stark lojalitet medlemmarna emellan och angiveri är emot deras kodex.

Genom att införa ansvar för dessa personer vid underlåtenhet att hindra brottslig verksamhet skulle visserligen klart framgå att detta är något brottsligt och att det inte accepteras i vårt samhälle. Det skulle med andra ord ha betydelse som symbollagstiftning. Jag anser dock att samma bevisproblem skulle uppstå i dessa

fall som enligt dagens lagstiftning. Vidare anser jag att flera av rekvisiten i den för kommittén framtagna arbetshypotesen är oklara och oprecisa. Vad innebär det t ex att vara i ledande ställning? Vad kan skäligen begäras av denna person för att verksamheten skall upphöra? Att ha en straffbestämmelse som är så oklar strider mot oklarhetsförbudet och därmed mot rättssäkerheten.

Straffbestämmelse liknande dem för koppleri och dobbleri

Att utforma en straffbestämmelse liknande dem som idag finns för koppleri och dobbleri anser jag inte vara en nödvändig åtgärd. Jag tror att de flesta som idag upplåter lägenheter till dessa organisationer är väl medvetna om den kriminella verksamheten. Det är personer som själva är med i organisationen eller i vart fall stödjer deras verksamhet. De personer som i efterhand får vetskap om verksamheten ser nog redan idag till att säga upp avtalet. Därför medför nog inte dessa situationer några problem som kan medverka till att den kriminella verksamheten främjas. Problemet är istället att komma åt de personer som med vetskap om den kriminella verksamheten upplåter lägenheter och lokaler till dessa organisationer, ofta med syfte att just främja deras kriminella verksamhet.

Förbud mot kriminella organisationer

Ett förbud mot organisationerna skulle medföra fler negativa följder än positiva. Som symbollagstiftning skulle det alldeles säkert ha stor betydelse dock på bekostnad av en inskränkning av föreningsfriheten. Ett förbud skulle kräva att den svenska organisationslagstiftningen ändrades. I dag finns det ingen associationslagstiftning som reglerar de ideella föreningarna. Motståndet mot en sådan lagstiftning har varit hårdt från framför allt fackligt håll. Avsaknaden av lagstiftning på detta område medför att ett förbud blir svårt att genomdriva i praktiken. Dessa organisationer kan lätt ombildas och på så sätt uppstå under annat namn och med ny identitet. Ett generellt förbud mot kriminella organisationer skulle därför inte gå att upprätthålla. Ett sådant förbud skulle även strida mot de rättssäkerhetskrav som vi i Sverige ställer på en kriminalisering. Speciellt då det gäller kravet på avgränsningen av det straffbara området och förbudet mot obestämd lagstiftning (vad är en kriminell organisation?).

Diverse lagstiftningsåtgärder

Flera lagstiftningsåtgärder har genomförts under senare år med syfte att motverka den organiserade brottsligheten. Straffet för övergrepp i rättsak har skärpts och ökat skydd för vittnen har införts. Båda dessa åtgärder är mycket viktiga för att kunna garantera säkerheten vid rättegångarna och i längden kunna säkra demokratin. Om medlemmar i kriminella organisationer med hot och våld lyckas

skrämna vittnen, polis och åklagare är det ett stort hot mot hela samhället. För att motverka de problem som tidigare funnits i samband med utredningar och lagföring av brottslighet med anknytning till olika mc-gäng är det här viktiga åtgärder.

Vidare har det blivit lättare för polisen att genomföra husrannsakan i lokaler som används av personer som kan antas ägna sig åt kriminell verksamhet, Dessa åtgärder medför att polisen lättare kan förebygga brottslig verksamhet, samt avslöja de organisationer som bedriver denna verksamhet.

En ny bestämmelse som straffbelägger förfaranden med medel som kommer från brott eller allvarlig brottslig verksamhet (penninghäleri) har införts. Denna bestämmelse har införts för att komma till rätta med penningtvätt och därmed den kriminalitet som bedrivs bakom denna verksamhet. Syftet med penningtvätten är för de kriminella organisationerna att upprätthålla sin verksamhet genom att ge den sken av att vara laglig.

Genom att införa bestämmelser som tar sikte på att förhindra de kriminella organisationerna att verka (t ex hets mot folkgrupp), underlätta för polisen att förebygga och förhindra att brottslig verksamhet begås (t ex genom tillstånd till husrannsakan), slopa kravet på dubbel straffbarhet så att gärningsmän kan utlämnas, samt öka säkerheten för vittnen, polis och åklagare vid utredningar och rättegångar kommer den organiserade brottsligheten att effektivt motarbetas. Dagens lagstiftning då det gäller de osjälvständiga brotten medverkan, förberedelse och stämpling är tillräckligt effektiv. Vissa gärningar är det dock svårt att komma åt med dagens lagstiftning, framför allt främjande av brottslig verksamhet genom ekonomiska medel och upplåtelse av lokaler. En eventuell lagstiftning på detta område medför dock inte att lagstiftningen kan förväntas bli mer effektiv än den är idag. Avgränsningsproblemen skulle bli för stora, sanktionssannolikheten låg och en eventuell bestämmelse skulle sakna den klarhet och entydighet som är en förutsättning för att rättssäkerhet skall föreligga. Därmed saknas förutsättningar för att genomdriva en lagstiftning.

Internationellt samarbete

Den ökade rörligheten mellan länderna inom EU och den nya informationsteknologin har medfört att information och människor kan ta sig fram allt snabbare och billigare. Detta i sin tur medför att den organiserade brottsligheten blir alltmer internationell och gränsöverskridande. Därför är det internationella samarbetet av stor vikt. Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet m.m. kom fram till att Sverige redan med dagens lagstiftning uppfyller de åtaganden som följer av den gemensamma åtgärden och att något förbud mot aktivt deltagande i kriminella organisationer inte behöver införas. Såsom jag tidigare sagt är min avsikt inte att ifrågasätta denna slutsats. Syftet med den gemensamma åtgärden är att bekämpa

den grova och kvalificerade brottsligheten som begås i organiserade former. Dessa intentioner har även Sverige och vi kommer därför att arbeta för att främja den gemensamma åtgärdens syfte. Förutsättningarna för att samarbetet inom EU och FN ska fungera så bra som möjligt är dock att ländernas lagstiftning inte skiljer sig för mycket ifrån varandra. Jag anser dock att utformningen på lagstiftningen måste vara upp till länderna själva att bestämma. Den skall kunna utformas i enlighet med varje lands egen rättstradition och rättskultur. I Sverige kan de osjälvständiga brottsformerna medverkan, förberedelse och stämpling i stor utsträckning tillämpas. En bestämmelse som straffbelägger aktivt deltagande i kriminella organisationer skulle därför endast sällan tillämpas i realiteten. Jag anser därför att den gemensamma åtgärdens syfte främjas i den utsträckning medlemsländernas intentioner är att bekämpa den organiserade brottsligheten. Om detta sker genom förbud mot kriminella organisationer, straffbeläggande av aktivt deltagande däri eller, som i Sverige, genom bestämmelser om medverkan, förberedelse och stämpling måste vara upp till de enskilda länderna att bestämma.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner och skrivelser

- 1989/90:86 *Om åtgärder mot etnisk diskriminering.*
- 1993/94:101 *Åtgärder mot rasistisk brottslighet och etnisk diskriminering i arbetslivet.*
- 1996/97:17 *Åtgärder mot organiserad och gränsöverskridande brottslighet (skrivelse till riksdagen).*
- 1996/97:88 *Ett förenklat utlämningsförfarande mellan medlemsstaterna i Europeiska Unionen.*
- 1996/97:164 *Europol.*
- 1996/97:175 *Ändringar i polislagen m.m.*
- 1996/97:135 *Ändringar i brottsbalken. Skärpning av straff för övergrepp i rättssak.*
- 1997/98:64 *Lag om allmän kameraövervakning.*
- 1997/98:181 *Ökade möjligheter att ingripa mot vissa mc-klubbar m.m.*
- 1998/99:60 *Berättelse om verksamheten i Europeiska unionen under 1998 (skrivelse till riksdagen).*
- 1999/2000:27 *En skärpt vapenlagstiftning.*

1999/2000:96	<i>Fortsatt giltighet av 1952 års tvångsmedelslag och lagen om hemlig kameraövervakning.</i>
2000/01:85	<i>Förberedelse till brott m.m.</i>
<i>Direktiv (Dir.)</i>	
1996:64	<i>Hemlig avlyssning m.m.</i>
1995:132	<i>Penningtvättutredningen.</i>
1998:66	<i>Brottslighet med anknytning till vissa organisationer, m.m.</i>
<i>Utskottsbetänkanden</i>	
1995/96:JuU14	<i>Vissa straffrättsliga frågor.</i>
1996/97:KU14	<i>Fri- och rättigheter.</i>
1997/98:KU32	<i>Fri- och rättigheter.</i>
1999/00:KU11	<i>Fri- och rättighetsskydd.</i>
<i>Kommittébetänkanden</i>	
Ju 1995:07	<i>Brottsofferutredningen.</i>
Ju 1998:04	<i>Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet m.m.</i>
<i>Utredningsbetänkanden (SOU)</i>	
1975:75	<i>Medborgerliga fri- och rättigheter.</i>
1989:14, del II	<i>Mångfald mot enfald.</i>
1991:75	<i>Organiserad rasism.</i>
1996:35	<i>Kriminalunderrättsregister, DNA-register.</i>

- 1996:50 *Förbud mot vapen på allmän plats.*
- 1996:68 *Några folkbokföringsfrågor.*
- 1996:88 *Kameraövervakning.*
- 1996:185 *Straffansvarets gränser, del I och II.*
- 1997:36 *Bekämpande av penningtvätt.*
- 1998:40 *Brottsoffer – Vad har gjorts? Vad bör göras?*
- 1999:147 *Effektivare förverkandelagstiftning.*
- 2000:88 *Organiserad brottslighet, hets mot folkgrupp, hets mot homosexuella, m.m. – Straffansvarets räckvidd.*
- Departementsserien (Ds)*
- 1997:7 *Domstolsförfarandet – Förslag till förbättringar.*
- 1997:51 *Internationella ekobrott – Rapport från Internationella ekobrottsgruppen.*

Litteratur

- Bay, Joi *Organiseret kriminalitet – definitioner och begreber i amerikansk forskning. Kriminalistisk Institutts Årborg 1994, s. 97-122.*
- Bay, Joi *Definitions of Organized Crime in the European Union – A Criminological Perspective. NSfk's*

- 40 forskerseminar, Espoo, Finland
1998, s. 20-34.
- Flodhammar, Gunnar *Associationsrätt – en introduktion*,
Lund 1990, 4:e upplagan.
- Hemström, Carl *Organisationernas rättsliga
ställning – Om ekonomiska och
ideella föreningar*, Lund 1995, 4:e
upplagan.
- Holmgvist, Lena m fl. *Kommentar till Brottsbalken del I*,
Stockholm 1998, 7:e upplagan.
- Holmberg, Carl m fl. *Kommentar till Brottsbalken del II*,
Stockholm 1998, 7:e upplagan.
- Jareborg, Nils *Straffrättens ansvarslära*, Göteborg
1994.
- Kenney, D.J och Finckenauer J.O *Organized crime in America*,
Belmont, California 1995.
- Nial, Håkan och Johansson, Svante *Svensk associationsrätt i
huvuddrag*, Göteborg 1998, 6:e
upplagan.
- Nilsson, Hans G ”Tredje pelaren mellan Maastricht och
Amsterdam”, I: *Svensk Juristtidning*
1999 s. 709-735, Uppsala 1999.
- Svedin, Lina *Kriminella mc-gäng: en
transnationell hotbild.
Hotbildsanalys, scenarier och
åtgärdsförslag*, Stockholm 1999.
- Wersäll, Fredrik ”Straffrättsligt samarbete inom
Europeiska Unionen”, I: *Svensk
Juristtidning* 1997 s. 416-424,
Uppsala 1997.
- Westerlund, Gösta *Ordningsstörande brott*, Göteborg
1999.
- Wittkämper, Krevert, Kohl *Europa und die Sicherheit*,
Wiesbaden 1996.

Örnemark Hansen, Helén

Penningtvätt – Ett urvattnat begrepp?, Stockholm 1998.

FN-dokument

FN-konventionen

Konvention om medborgerliga och politiska rättigheter.

FN-resolution 53/111

Transnational organized crime (december 1998).

Dok.nr. A/AC.254/L.230/Add.1

Förslag till FN-konvention mot transnationell organiserad brottslighet (juli 2000).

FN-resolutionen 55/25

The United Nations Convention Against Transnational Organized Crime (december 2000).

EU-dokument

EGT 95/C 316/01

Europolkonventionen.

EGT 97/C 251/01

Högnivågruppens handlingsplan (antagen av rådet den 28 april 1997) för bekämpande av den organiserade brottsligheten.

EGT 98/L 351/01

Rådets gemensamma åtgärd av den 21 december 1998 om att göra deltagandet i en kriminell organisation i Europeiska unionens medlemsländer till ett brott.

Övrigt

BRÅ 1978:5

Organiserad och ekonomisk brottslighet – former och riktlinjer för en lagstiftningsöversyn.

BRÅ 1999:6

Mc-brott

Europakonvention från 1950

Konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Internet

[Http://www.un.org/documents/ga/res/55/a55r025.pdf](http://www.un.org/documents/ga/res/55/a55r025.pdf) 2001-07-26

Rättsfallsförteckning

Sverige

NJA 1972 s. 167

NJA 1984 s.922.

USA

Pinkerton v. United States 1946